

schap, 't welk naar Rome gezonden werd door sommige prinssen van het Japansche rijk in het jaar 1585, en 't welk iets zo ongemeens en zo onverwachts was, dat de oogen van gansch Europa daar op waren geslagen.

• De meeste verhaalen van dit gezantschap, welke in verscheide gedeeltens van Europa gedrukt wierden, behelsen weinig anders, dan een verhaal van deszelfs ontfanging te Rome, en de verscheide gehooren, welke de ambassadeurs hadden, bij Gregorius XIII, die kort na hunne aankomst stierf en bij Sixtus V zynen opvolger. Het zal genoeg zyn de twee volgende als de wydlopigste en de naauwkeurigste aan te haalen.

• *Relationi della venuta degli Ambasciatori Giaponesi a Roma, sino alla partita di Lisbona. Con le accoglienze fatte loro da tutti Principi Christiani, per dove sono passati. Raccolte da Guido Guallieri, Roma 1586, in octavo.* Dit werk bevat, behalven eene korte beschrijving van het rijk van Japan, een verhaal van de reys der ambassadeurs naar Europa, en van 't geene hen gebeurde gedurende hun verblyf aldaar tot hun vertrek van Lisbon (1).

• *De missione Legatorum Iaponensium ad Romanam Curiam, rebusque in Europa ac toto itinere animadversis, Dialogus, ex Ephemeride ipsorum Legatorum collectus et in Linguam Latinam versus ab Eduardo de Sande, Societatis Iesu Sacerdote. In Macaensi portu Sinici Regni in domo Societatis Iesu, cum facultate ordinarii et superiorum, anno 1590, in quarto.* Dit naar en keurlyk werkje, 't welk gedrukt was te Macao in China, in het Latijnsch en in 't Japansch, legt te gelyk open den staat van Europa en van de Indiën, zo als ze in dien tyd was.

• De schrijver heeft niet nagelaten op bequame plaatsen daar hy te voegen eenig verhaal van 't rijk van Japan zelve, en voornamentlyk in de manieren en gewoontens van dat land te vergelyken met die van Europa. Met een woord, ik twyffele niet, by aldien dat geheele werk nu herdrukt werd, of het zoude zeer greegelyk gezocht en verkocht worden.

(1) Deze beschrijving, waarvan in den loop van 1585—86 eene Duitse, Spaansche en Portugesche vertaling het licht heeft gezien, is ook in het Fransch vertaald bij Maes, te Leuven, en voorts te Leuven, bij G. Murbesius, gezworen drukker, in 4°, onder den titel van:

Choses diverses des ambassadeurs de trois roys de Japon qui naguères venaient à Rome, rendirent obeissance au nom de leurs maistres et seigneurs, à Gregoire XIII, souverain pasteur de l'église etc., tradnit du Latin par George Thousin. (Bulletin du bibliophile Belge, t. IX, p. 132.)

Uit dezen tijd is ook:

Leyva (Bruzeda de). Historia del Reyno de Japon y descriptio de a quella tierra, y de algunas costumbres, cerrimonias, y regimento de aquel Reyno: con la relacion de la venida de los embaxadores del Japon a Roma. Con la muerte de Gregorio XIII y elecion de Sixto V, y las cartas que dio su sanctidad para los Reyes di aquel Reyno, hasti li partida de Lisboa, y mas seys cartas de la China y del Japon, y de la llegada de los senores Japones a Goa. Caragoça, par Pedro Puig, 1590. 8°.

• Doch om voort te gaan. Daar zyn vele brieven van de Jesuiten, die achter de verscheide voorgemelde verzamelingen volgen, als ook achter eenige andere schrijvers over het zelve onderwerp, waarvan hier bygevoegt is een lyst, zo na als mogelyk was, geschikt na de tyd-order, in welke de dingen, waar van in dezelve gehandelt waren, gebeurt zyn:

Relatio del Martyrio, que seys Padres descalcos Franciscos, tres Hermanos de la Compania de Jesus, y decisiets Japones Christianos padecieron en Japon, por F. Juan de Sancta Maria. Madrid, 1601, in octavo. De Franciscaners, welker marteldom hier in beschreven word, waren gezonden als ambassadeurs van den gouverneur van de Manillas aan den keizer Taico, en door dezen als zodanige ontfangen, en gehandelt, maar hebbende naderhand, strydig tegen zyne herhaalde bevelen, voortgevaren om opentlyk zonder inhouding tot Miaco te prediken, wierden zy gevonnist om tot Nagasaki ter doot gebracht te worden als verstoorders van de gemeene ruste, te gelyk met drie Jesuiten en zeventien Japonesen, die alle om dezelve reden gevat waren.

Historia de las Islas del Archipelago y Reinos della gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Camboja, y Japon, y de lo succedido en ellos a los Religiosos descalcos de la orden del Seraphico Padre San Francisco de la Provincia de San Gregorio de las Philipinas. Por F. Marcello de Ribadeneyra. Barcelona, 1601, in quarto. Alleen het vierde, vyfde en zesde boek van deze historie, raken de zaaken van de kerk in Japan, en in 't byzonder de bovengemelde ter doot bringing der Franciscaners.

Historia de las Misiones, que han hecho los Religiosos de la Compania de Jesus para predicar el Sancto Euangelio en la India Oriental, y en los Reinos della China, y Japon. Primera y Segunda parte. Por el P. Luis de Guzman. Alcala, 1601, fol. Het vijfde en zesde boek van het eerste deel, en 't geheele vierde deel van deze historie bevatten een zeer wydlopig en omstandig verhaal van de zaaken der kerk van Japan, van deszelfs grondlegging door Franciscus Xavierius af, tot aan het einde van de zestiende eeuw.

Relacio anual de las cosas, que han hecho los Padres de la Compania de Jesus en la India Oriental y Japon en los annos 1600 y 1601, y del progreso de la Conversion y Christiandad de aquellas partes. Valladolid, 1604, in octavo. Dit is een vervolg van F. Luis Guzman's historie van de kerkelyke zaaken in China en Japon; het was eerst geschreven in het Portugeesch door F. Ferdinand Guerreiro, en in 't Spaansch vertaalt door F. Antoni Collaço.

Tre Lettre annue degli anni 1603, 1604, 1605 et parte del 1606, mandate dal R. P. Francisco Pasio. Bologna, 1609. Deze drie brieven zyn van F. Johannes Rodericus Giron (1).

(1) Uit dezen tijd ook:

Oranus (Joannes). Japonica, Sinensia, Mogorana. Hoc est de Rebus apud eas gentes a patribus societatis Iesu, Ann. 1598 et 99 gestis. Leodii, apud

Litterae Iaponicae anni 1606. Chinenses anni 1606 et 1607, illae a R. P. Joh. Rodriguez, hae a R. P. Matthaeo Riccio Soc. Jesu transmissae ad Cl. Aquavivam, latine redditae a Rhetoribus Collegii S. I. Antwerpiae 1611, in octavo.

Litterae Iaponicae annorum 1609 et 1610. Ex Italicis Latinae factae ab Andrea Schotto. Antwerpiae, 1615, in octavo.

Histoire des choses les plus memorables venues tant ex Indes orientales qu'autres pais de la decouverte de Portugais, en l'establissement et progres de la Foy Catholique, et principalement de ce que les Religieux de la Compagnie de Jesus y ont fait et endure pour la même fin, depuis qu'ils y sont entrez, jusque a l'an 1600, par Pierre de Jarric, Tolosain, de la même Compagnie, I. partie. Bourdeaux, 1608, in quarto. Deze Historie, welke alle de Oostersche landschappen raakt, in het algemeen, is by een getrokken voornamentlyk uyt de brieven der Jesuiten, het leven en de brieven van S. Franciscus Xavierius, gelyk zyn uytgegeven door Tursellin, uit de schriften van Maffeus, Acosta (1), Guzman, Johannes de Lucena, Fernandus Guerreiro en andere. Het tweede deel wierd uytgegeven tot Bourdeaux 1610, in quarto, en het derde, hetwelk zich uitstrekt tot het jaar 1640, op dezelfde plaats 1614, in quarto. De geheele historie is naderhand overgezet in het Latijn door Matthias Martinez en uytgegeven tot Keulen 1615, in octavo.

Rei Christianae apud Japonios Commentarius, ex Literis annis Soc. Jesu annor. 1609, 10, 11 et 12. Collectus a Nicolao Trigaultio. August. Vendelic. 1615, in octavo (2).

Relacion del successo, que tuvo nuestra Santa fe en los Reinos de Japon

Arnoldum de Coerswarenia, 1601, 8vo.

Deze brieven waren door de zendelingen F. Pacius, P. Gomez, Nie. Longobardus, P. H. Xavierius en P. E. Pinero, oorspronkelijk in 1598, in het Italiaansch geschreven, en door den Jezuit Oranus in het Latijn vertaald. Pinelo spreekt, blz. 185, van deze verzameling, maar Meusel maakt er geen gewag van. Zij werd ook in het Latijn door T. Albinus in 8vo in 1601 te Mentz gedrukt, maar in die Latijnsche overzetting zijn eenige afwijkingen van den eersten druk.

Matos (Gabriel de). Lettre Annuelle du Japon de l'an 1603, écrite au R. P. Claude Aquaviva, avec une epître de la Chine, et des Moluques. Translaté d'Italien. Douay, 1606, 12mo.

(1) Acosta (Emanuel). *Historia rerum a Societate Jesu in Oriente Gestarum, ad annum usque a Deipara Virgine 1568, recognita, et Latinitate donata. Accessere de Japonicis rebus epistolarum libri IV in Latinum ex Hispanico Sermone conversi. Et recentium de rebus Indicis epistolarum liber, usque ad annum 1570. Parisiis, apud Michaellem Sonnium, 1572, 8vo.* Zeer in het voordeel der Jesuiten.

(2) Het werk van Amati werd door Charlevoix en de Jesuiten zeer bestreden, door anderen geprezen, zie Meusel, II, 11, 196.

desde el anno 1612, hasta el anno de 1615, imperando Cubosama, compuesta por el P. Luis Pinero, S. J. Madrid, 1617. Aan het einde van dit verhaal, 't welk genomen was uyt de brieven van de Jesuiten in Japan aan F. Mutio Vitelleschi, toen generaal van de Orde, is een lijst van alle die personen die in Japan ter dood gebracht zyn over de Christelijke religie, van het jaar 1564 tot 1615, gelyk ook van alle de Collegien, Scholen en Kloosters, welke de Jesuiten afgenomen zyn gedurende de vervolging, in 't geheel bedragende 73.

A brief relation of the Persecution lately made against the Catholick Christians in the Kingdom of Japan. Divided into two Books, taken out of the annual Letters of the Fathers of the Society of Jesus, and other authentic informations, translated into English, by W. W.; London, 1619, in octavo. Dit bevat voornamentlyk 't geen gebeurt is in het jaar 1619.

Historia y Relacion del Japon desde el anno 1612, hasta el de 1615. Por el P. Pedro Morejon S. I. Lisboa, 1615, in quarto.

Historia del regno di Voxu del Giappone, dell' antichità, nobiltà e valore del suo Re Idate Masamune, delli favori, ch'a fatto alla Christianità, e desiderio che tiene d'esser Christiano, e dell'aumento di nostra Sancta Fede in quelle parti, E dell' Ambasciata, che ha inviata alla S^a de Papa Paolo V, e delli suoi successi, con altre varie cose di edificatione e gusto spirituale de i Lettori; fatta par il Dottor Scipione Amati, Romano, Interprete e Historico dell' Ambasciata. Roma, 1615, in quarto. Dit was een tweede Gezantschap van Japan naar Roemen. Dit werd gezonden door Idate Masamune, Prins van Voxu, dat is, Oeju, de noordelykste provincie van het rijk van Japan, en F. Ludovicus Sotelo (1), een Franciscaner aan 't hoofd van 't zelve. Zy quamen in Europa langs de West-Indiën, en wierden ter gehoor by den Paus toegelaten op den derden van Slachtnaand 1615. Om een wydlopijger verhaal te hebben, wyze ik den lezer tot het werk:

Lettere annue del Giappone, China, Goa, Ethiopia, al Generale della Compagnia di Gesu, scritte dalli Patri dell' istessa Compagnia, nell' anni 1615, 16, 17, 18, 19, volgarisate dal P. Lorenzo delle Pozze. Milano, 1621, in octavo.

Historia y Relacion de los succedidos en los Reinos de Japon y China desde el anno 1615, hasta el de 1619: por el P. Pedro Morejon S. I. Lisboa, 1621, in quarto.

De Christianis apud Japonios Triumphis, sive de gravissima ibidem contra Christi fidem persecutione exorta ab anno 1612, usque ad annum 1620. Libri V. Auctore P. Nicolao Trigaultio. Cum M. Raderi auctario et uconibus Sadelerianis. Monachii, 1623, in quarto.

(1) Zie ook: Trigault (Nicolo). *Epistola de felici sua in Indiam navigatione itemque de Statu rei Christianae apud Sinas et Japonios.* Colon Agripp. 1620, 12mo.

Histoire de ce qui s'est passé au Japon, tirée des Lettres écrites es années 1619, 1620, 1621. Traduite de l'Italien par le P. Pierre Maurin. Paris, 1625, in octavo. Aan het einde van deze historie is een verhaal van het land van *Tesso* door *F. Hieronymus ab Angelis*, die daar was in 't jaar 1621, zynde een brief door hem geschreven van *Matsumai*, waar in hy verzekert, dat, alshoon hy in een zyner voorige verhalen ontkent had dat het een eyland was, hy evenwel door nadere opmerkingen, en de beste onderrechten, die de inboorlingen in staat waren geweest aan hem te geven, het dienstig geoordeelt had van zyn gevoelen te veranderen, dat het volgens zyne eige zeeke kennis grenst aan de zee, ten Zuyden, Oosten en Westen, en dat ten Noorden de stroomen zo sterk waren, dat ze hem deden besluyten dat het van dien kant ook door de zee moest bespoeld worden.

Histoire de ce qui s'est passé es Rojaumes du Japon, et de la Chine, tirée des Lettres écrites es années 1621 et 1622. Traduite de l'Italien en François par Jean Baptista de Marchault. Paris, 1627, in octavo.

Vita P. Caroli Spinolae pro Christiana religione in Iaponia mortui. Italice scripta a R. P. Fabio Ambrosio Spinola S. I. Latine reddita a P. Hermann Hugone S. I. Antverpiae, 1630, in octavo. P. Carel Spinola wierd levendig verbrant in Japan, op den tienden van Herfstmaand 1622.

Historia Ecclesiastica de los Successos de la Christiandad de Japon desde el de 1602, que entro en el la orden de Predicadores, hasta el de 1620. Conpuesto por el P. F. Iacinto Orfanel, de la misma orden. Y annadida hasta el fin del anno de 1620. Por el P. F. Diego Collado, Madrid, 1633, in folio. Dit werk raakt voornamentlyk de zendingen der vaders van de orde van *St. Dominicus* in Japan, gelyk ook doet voor een groot gedeelte het volgende, het welk de zaaken van haare zendingen in de *Philippynsche* eylanden, Japan en China ophaalt van het jaar 1582 en voortgaat tot het jaar 1637.

Historia de la Provincia del S. Rosario de la orden de Predicadores en Philipinas, Iapon y China, por don Fray Diego Aduarte, Obispo della nueva Segovia. Annadida por el P. F. Domingo Gonzalez. En Manila en el Collegio de S. Thomas, 1640, in folio.

Relation verdadera y breve de la persecution y martyrios, que padecieron por la confession de nuestra S. Fé Catholica en Iapon, quinze religiosos de la Provincia de S. Gregorio de los descalcos del orden de S. Francisco, de las Islas Philipinas, y otros muchos Martyres religiosos de otras religiones, y Seculares de diferentes estados, todos los quales padecieron en Iapon desde el anno de 1613, hasta el de 1624. Por el P. Diego de San Francisco. Manila, 1625, in octavo. Aan het einde van dit kleine tractaatje waren, *Acta audientiae a S. D. N. Paulo V. Pontifice Opt. Max. Regis Voxu Japoni Legatis Romae die 9 Novembr. 1615, in palatio Apostolico exhibitae* (1).

(1) Deze oorspronkelijke editie, te Manila bij Thomas Pimpin gedrukt,

Litterae annuae e Iaponia, anni 1624 ex Italico in Latinum translatae. Dilingae 1628, in octavo.

Histoire Ecclesiastique des Isles et Royaumes de Japon par le R. P. François Solier. Paris 1627, in quarto. Dit is een algemeene geschiedenis van de kerk van Japan, en in een tydkundige order van desselfs grondlegging tot het jaar 1624.

Narratio persecutionis adversus Christianos excitatae in variis Iaponiae regnis annis 1628, 29, 30. Ex Italico Latine reddita a Joh. Bolland. Antverp., 1635, in octavo.

Historie der Martelaaren, die in Japan om de Roomsche Chatholysche Religie, schrikkelijke ende onverdraagelyke pynen geleeden hebben ofte gedood zyn. Beschreven door Reyer Gysbertz. De schrijver van deze korte historie van Japan, die gemeenlijk gedrukt is met de *Historie* van P. Caron, woonde eenige tyd tot Nagasaki in den dienst van de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij, en was ooggetuyge van de meeste dezer handelingen, van welke in dezelve gemeldt word, en [welke] gebeurt zyn van het jaar 1622 tot 1629.

Relatione della Provincia del Giappone scritta dal P. Antonio Francesco Cardim. Roma, 1643, in octavo (1). Het voornaamste onderwerp van dit

komt zelden voor en werd terstond na het ontvangen der berigten van den dood der martelaren in 1624 in het licht gegeven.

Uit dezen tijd is ook:

Somerset (Thomas). Annuall Letters writen out of Iaponia in the years of our Lorde 1625, 1626, 1627, tho the most reverende Father Mutio Vitelleschi, General of the Societie of Iesu. 4°.

Dit is een handschrift, in de bibliotheek van lord Greville, korten tijd na het ontvangen van de bedoelde brieven vertaald en aan den graaf van Worcester als nieuwejaarsgeschenk door Thomas Somerset aangeboden. In eene aantekening op het handschrift is als iets opmerkelijks vermeld, dat er geen Engelsche vertaling van een dier jaarlijksche brieven gedrukt is.

(1) Van P. Cardim vinden wij de volgende Fransche vertaling:

Cardim (le Pere François). Relation de la province du Japon, etc., dédiée à la Sainteté (sic) d'Innocent X; traduite du Portugais en Italien, a Rome, et de la copie (sic) Italienné en François, par le Pere François Lahier, de la même compagnie (de Jesus) à Tournay, 1645, 12°.

Voorts nog uit dezen tijd:

Histoire de la vie et de la glorieuse Mort de cinq Peres de la compagnie de Jesus, qui ont souffert dans le Japon, avec trois seculiers, en l'année 1643, par le R. P. Alexandre de Rhodes, de la compagnie de Jesus. A Douay chez Jean Serrurier, 1654. (De namen der ongelukkige slagtoffers waren: pater Anton Rubin, Pimontees, superior en visitator van twee provinciën van Japan en China, pater Albert Miciski, uit een der aanzienlijkste Poolse geslachten, pater Anton Campeche, zoon van den markies van Campeche te Napels, Jacques Morales, een Spanjaard, en Franciscus Marquer, een Japanner. Het verhaal van hun lijden is allertreffendst. Men vindt dit geschrift ook bijgebracht in de *Bibliographie douaisienne*, Douai 1842, in 8, onder n°. 816.

verhaal is de staat van de Christelijke religie in *Japan*, *Tonquin*, *Cochinchina*, *Siam*, *Cambodia*, *Laos* en het eyland *Haynan*, de ambassade, welke door de Portugeesche regeering van *Macao* aan den keyzer van *Japan* gezonden werd in het jaar 1640, om ware het mogelyk, de acte van der Portugeesen verbanning herroepen te hebben, als mede de barbaarsche ontfanging der ambassadeurs, en de wroede ter dood bringing van derzelver personen, en gantsche gevolg, uytegezondert alleenlyk dertien van het geringste soort, die terug gezonden wierden naar *Macao*.

Tractatus, in quo agitur de Japoniorum religione; de christianae religionis introductione in ea loca; de ejusdem extirpatione. Adjuncta est de diversa diversarum gentium totius telluris religione brevis informatio. Auctore Bernardo Vareno, Medicinae Doctore, Amstelodami, 1640, in duodecimo. Dit is alleenlyk een uyttreksel van de merkwaardigste dingen, den schryver voorgekomen in *Maffeus*, in eenige brieven der Jesuiten, in het verhaal van *Reyer Gysbertz* ende in *Franciscus Caron*, onder zekere hoofddeelen gebracht.

Descriptio Regni Japoniae cum quibusdam affinis materiae ex variis auctoribus collecta, et in ordinem redacta, per Bernhardum Varenium M. Doct. Amstelodami 1629 (1), in duodec. Dit is alleen een uyttreksel van de wezendlykste dingen, die de schryver getrokken heeft uit verscheide voorge-noemde auteurs, en inzonderheid uit *Marcus Polus*, uit de brieven der Jesuiten en uit *Linschoten*.

Dell' Istoria della Compagnia de Gesu, l'Asia, descritta dal P. Daniello Bartoli, parte I et II. Roma, 1660, in folio. Het eerste deel van deze algemeene beschryving van de maatschappy van *Jesus*, leydt de zaaken van haare zendingen in *Japan* en andere gedeeltens van *Asia* af van de eerste reys van *S. Franciscus Xaverius* naar de *Indiën*, welke hy ondernam in 't jaar 1540 en duurde tot 1569. Het tweede deel raakt geheel en al de kerk van *Japan*, eene algemeene en volkome historie van dezelve gevende, van het jaar 1569, onder de regeeringen van de Japansche keyzers *Nobunanga*, *Taicosama*, *Daijusama*, of gelyk hy ook wierd genoemd *Ongoschiosama*, ende *Xongunsama* tot desselfs volkome uytroeying onder de regeering van *Toxungosama* in het jaar 1640, wanneer de Portugeesen ook te gelyk uit het land wierden gedreven (2).

Histoire de l'Eglise du Japon par M. l'Abbé de T. Paris, 1689, in quarto, 2 vol. Dit is de historie van de Japansche kerk van *F. Solier*, in beter Fransch gebracht en vermeerderd uit verscheide andere schriften, en vervolgt

(1) Dit is 1649.

(2) In 1844 is te *Parijs*, in 2 deelen, in 8°, uitgekomen: *Histoire de saint Ignace de Loyola et de la compagnie de Jesus, d'après les momens originaux, par le R. P. Daniel Bartoli, Jésuite, traduite de l'Italien et augmentée de nouveaux documents.*

tot het overlyden van den keyzer *Toxungosama*, 't welk was in 't jaar 1658 (1). Ze was beschreven door *F. Crasset*, een Jesuit, wiens naam gemelt staat voor den tweeden druk. In 't jaar 1707 is tot *Londen* uitgekomen een Engelsche overzetting door een onbekende hand, in quarto, in twee deelen.

Na de werken van de eerste bezoekers van *Japan*, komen die hunner opvolgers, de *Nederlanders*, in aanmerking, en onder deze wel allereerst: *J. Huygens van Linschoten, Reys-Gheschrift van de Navigatie der Portugaloyers in Orienten. Amsterdam, 1595.*

Itinerario, Voyage, ofte schipvaart van Jan Huygens van Linschoten, naar Oost ofte Portugaelen Indiën. Amsterdam, 1596.

De kundige en wakkere van *Linschoten* had in beide werken niet alleen de vruchten van vele mededeelingen en onderzoekingen te *Lissabon*, over den handel en de scheepvaart tot in het verste Oosten, medegedeeld, met opgave van koersen en stroomen, maar hij trok ook partij van de inlichtingen van den Enkhuizer, *Dirk Gerritsz.*, die vele jaren de Portugezen in *Indië* als busschietster had gediend. Hij was aan boord van één hunner schepen in 1585 uit *Macao* naar *Nagasaki* vertrokken, had de vereischte kennis van den Japanschen handel persoonlijk opgedaan, en deelde ze aan van *Linschoten*, nog in *Lissabon*, mede. *Nederland* is aan de zamentreffing van die twee mannen, vervolgens ook in het vaderland, den handel op *Japan* verschuldigd. Opmerkelijk is het ook, dat deze *Nederlanders*, het volk dat men nog ten huidigen dage geheimhouding nopens de Japansche zaken te laste legt, dadelijk begonnen op de voor dien tijd klaarst mogelijke wijze den weg daarheen te wijzen. — Alle drukken en overzettingen van van *Linschoten's* werken, zullen we niet vermelden; zijn *Reise-Gheschrift* maakt het 2^e, 3^e en 4^e deel uit van de *Bry's India Orientalis*.

De opvolgende, ook spoedig uitgegevene reisbeschrijvingen van de *Nederlanders*, behelzen vele wetenswaardige zaken over de scheepvaart naar *Japan*, den handel daarop, den staat des lands en de zeden des volks.

Vermelden we hier alleen maar:

Journal en de Verhael van alle hetgene dat ghesien ende voorgevallen is op de Reyse van Pieter Willemsz. Verhoeven. Amsterdam, 1617, breed 4°.

Van Rechteren, Journal ghehouden op de Reyse en de wederkomste van Oost-Indië, in 4°, achter het Journal der Reyse van den admiraal Wybrant Schram.

(1) Uit dezen tyd ook:

Marini (Giovanni Filippo de). Delle missioni de' padri della compagnia di Gesu nella provincia del Giappone, e particolarmente di quella di Tumkino, libri cinque. Roma, per N. A. Tinassi, 1663. Platen, 4°. Van dit werk is in 1666 eene Fransche vertaling te *Parijs* in 4° uitgekomen.

H. Hagenauer, *Reys gedaan in de meeste deelen van de Oost-Indien, van 1631—1638*, in breed 4°. (zijnde de 21ste voyagie in het Tweede Deel van het begin en de voortgang der Vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, 1646): — voorts Wouter Schouten, *Oost-Indische Voyagie*, Amsterdam, 1676. Deze verhaalt o. a. (bl. 40, II Dl.), dat de aandrang van «sollicitanten» tot het doen «van deze voordeelige reize» zoo groot was, dat men hun, die te Batavia getrouwd en woonachtig waren, de plaats daar voor inruimde. W. Schouten ging zelf niet naar Japan, maar grondt zijne beschrijving op hetgeen hij vernam uit den mond van hen, die dat land bezocht hadden.

Men dient ook na te zien het vermaarde werk van Nicolaes Witsen, *Noord- en Oost-Tartarye enz.*, te Amsterdam o. a. in 1692 uitgegeven. Maar vooral komt in aanmerking de

Beschrijvinghe van het machtigh Koningrycke Japan, door François Caron, achter de scheepvaart van H. Hagenauer.

Zie hier wat wij over Caron's werk bij Kämpfer opgeteekend vinden: (pag. 33, 34, 35.):

«Het verhaal van Japan door Frans Caron, die directeur was aldaar van den Nederlandschen handel, is na maate van deszelfs korthed, buiten tegenspraak een der beste, die bekend zyn, hoewel niet ten eenemaal zonder seyle: het was in 't Nederduitsch geschreven, by wege van antwoord op verscheide aan hem voorgestelde vragen door den heer Lucas, toen directeur-generaal van de Nederlandsche maatschappy. Daar na is het vertaald in de meeste Europese spraken. De Engelsche overzetting door kapitein Roger Manley, wierd gedrukt tot Londen in 't jaar 1660, in octavo (1). Eenig verhaal van dezès auteurs leven en afbeeldsel is reeds gegeven door Doctor Kämpfer op de 253 bladzijde van deze historie. Hendrik Hagenauer, die zelfs een reys gedaan had naar Japan, deed eenige byvoegselen by dit verhaal, dewelke Caron by zyne terugkomst in Europa opentlyk afkeurde, en een oprecht en echt afschrift van zyn verhaal mededeelde aan Melchizedec Thevenot, die het zelve vertaalde en uitgaf, met een korte voorreden, in het eerste deel van zyne *Relations de divers voyages curieux, qui n'ont point été publiés*. De volgende stukken, als het zelve onderwerp betreffende, zyn te vinden by de meeste drukken van Caron's Historie van Japan: 1°. De aanmerkingen van Hagenauer. 2°. Een verhaal van degene, die om het geloove Christi geleden hebben van 't jaar 1622 tot 1629, door Reyer Gysbertsz. (boven gemeld). 3°. Eene beschrijving van de prachtige inhaaling van den waereldlyken keyzer van Japan tot Miaco op den 25

(1) Deze Engelsche vertaling luidt aldus:
Caron (Francis). *A true description of the mighty Kingdoms of Japan and Siam. Written originally in Dutch by Francis Caron and Joost Schouten: and now rendered into English by capt. Roger Manley*. London, for Robert Baulter, 1671, Map.

October 1626, wanneer de vorst ging bezoeken den Dairi of geestelyken erfkeyzer, beschreeven door Coenraat Crammer, toen ambassadeur van de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy aan 't hof van den keyzer, die deze plechtigheid ook in persoon bywoonde. 4°. Een brief van den directeur-generaal van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie aan de bewindhebbers in Europa raakende den handel op Japan. 5°. Een kort verhaal van de groote winst en voordeelen, welke de Oost-Indische Maatschappy doen zoude, indien zy in 't bezit was van den handel op China, door Leonard Camps. In de Hoogduitsche overzetting tot Neurenburg gedrukt in 't jaar 1663, in octavo, zyn verder bygevoegt: 1°. een kaart van het ryk van Japan, in welke het word vertoon als gehegt aan Jesso; 2°. eenige bygevoegde aanmerkingen van Jan Jacob Mercklin, voornamentlyk raakende de zaaken van de Nederlanders na den tydt van Caron, en in 't byzonder van de hardigheden welke zy genoodzaakt wierden te ondergaan na de verdryving en uitbanning der Portugeesen; 3°. de reizen van den gemelden Mercklin, die de Nederlandsche Compagnie gediend heeft als chirurgyn van 't jaar 1644 tot 1653 en zelf in Japan geweest is.

«Het verhaal van Caron wierd weder herdrukt, na Thevenot's uitgaave, in het derde deel van de *Recueil de Voyages du Nord*, tot Amsterdam 1715, in octavo, en de volgende stukken zyn daar by gedaan: 1°. Den brief van den heer de L'Isle raakende het verschil of Japan een eyland is of niet? (Dit verschil is wydloppig uitgehaalt in 't begin van deze inleyding [van Kämpfer's werk]). 2°. Een verhaal van de ontdekking van het land van Jesso of Eso, gelegen ten Noorden van Japan, welke geschied is door het schip *Castricum* in 't jaar 1643. 3°. De kaart van Japan, door den heer Reland uitgegeven, in 't klein gebracht. 4°. Eene beschrijving van het Oostersche Tartaryen door F. Martini, waarin, onder andere provintien, eenig bericht gegeven wordt van het land Jesso. 5°. Eenige aanmerkingen over den oorspronkelyken afkomst der Japanners. 6°. Eenige memorien raakende de oprichting van een koophandel op Japan, geschreven door order van den heere Colbert, door F. Caron, benevens een afschrift van de bevelen om over te geven aan den gemelden heer Caron, die gezonden stond te worden als ambassadeur van den koning van Frankryk aan de keyzers van China en van Japan, en des konings brieven aan deze twee monarchen, welke gedagte kent zyn in het 24ste jaar zyner regeering, dat is in 't jaar 1667 (op de 253 bladzijde van deze historie heeft doctor Kämpfer redenen gegeven om dewelke de heer Caron niet alleenlyk den dienst der Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy verliet, maar ook een der voornaamste takken van haaren koophandel, gelyk die van Japan toen was, aan andere Mogentheden verraderlyk ontdekte). 7°. De orders van den keyzer van Japan, raakende de uitsluiting der Portugeesen voor eeuwig byten zyne heerschappyen. 8°. Een verhaal van 't geen voorgevallen is op Formosa, toen het noch was in den macht der Nederlanders, tusschen Peter Nuyts, gouverneur van dat eyland, en sommige Japanners, die te onrecht door

hem waren aangehouden. (Dit verhaal verschilt in sommige dingen van dat, 't geen doctor Kämpfer daar van geeft op de 479 bladzijde van het Aanhangsel van deze historie). 9°. Een historisch verhaal van de schielijke slechting van het nieuw gebouwde pakhuys van de Neerlandische Oost-Indische Maatschappij op *Firando* 1640.

• De gedenkwaardige gezantschappen der Nederlanders aan den keyzer van Japan, waarmede ik deze lyst der Neerlandische schryvers zal besluyten, waren oorspronkelyk beschreven in 't Hollandsch door *Arnoldus Montanus* en nytgegeven tot *Amsterdam* in 't jaar 1669, in folio. Weinig tyds daar na wierden zy overgezet in het Engelsch, en nytgegeven door *Iohan Ogilby*, onder den volgenden tytel: *Atlas Japonensis; being remarkable Addresses, by way of Embassy, from the East-India Company of the United Provinces, to the Emperor of Japan, containing a description of their several Territories, Cities, Temples, and Fortresses, their Religion, Laws, and Customs; their prodigious wealth, and gorgeous Habits; the nature of their Soil, Plants, Beasts, Hills, Rivers and Fountains; with the character of the ancient and modern Japoners, collected out of their several writings and journals by Arnoldus Montanus. Englished and adorned with above a hundred several Sculptures, by Iohn Ogilby Esq. London, 1670, in folio.* De Fransche druk werd nytgegeven tot *Amsterdam* in 't jaar 1680, in folio, met eenige byvoegselen en veranderingen. Dezelve platen dienden tot drie drukken. Dit werk voldoet geenzins noch aan de kosten van den druk, die in 't werk gestelt zyn, noch aan de beloften op 't titelblad gedaan, en verdient ook al zo weinig de gretigheid, waar mede het aangenomen en gezocht werd (1). Het is vervuld met breede afweidingen, ten eenemaal afflopende van het waare oogmerk, en alschoon men voorgaf dat het by een verzaamt was uit de dagverhaalen en geschriften, van de ambassadeurs zelve, geloove ik evenwel, dat men in 't doorlezen zal bevinden, dat indien het was gezuyvert van 't geen de schryver enkelyk en zonder eenige order nytgeschreven heeft uit de brieven van de Jesuiten, en uit de meeste schryvers gemeld in de voorgaande lyst, dat al het andere slechts weinige bladen zoude beslaan. Maar wat noch wezendlyker is, de meeste platen, dewelke de grootste vercieringen, en als de ziel van verhandelingen van diergelyken aardt zyn, wyken zeer ver af van de waarheid, vertoonende

(1) De titels van de onderscheiden drukken der Fransche vertaling dier gezantschappen luiden aldus:

Ambassades memorables de la compagnie des Indes-Orientales des Provinces-Unies vers les empereurs du Japon. Description des villes, bourgs, châteaux, temples etc., enrichie de 90 fig. et cartes, dessinés sur les lieux. Amsterdam, 1680, in folio.

Ambassade de la compagnie Holl. des Indes-Orient. vers l'empereur du Japon. Avec une description du pays, et une relation des guerres civiles du Japon. La Haye, 1696, 2 tom. 4 parts. 1 vol. 12°.

— Hetz. *Paris*, 1722, 2 tom. 4 parts, 12°.

de dingen niet zo als zy waren, maar zo als de tekenaar zich inbeelde dat ze zyn moesten. Maar wat aanbelangt de beschryving, daar in moet men bekennen, dat de schryver het gemeen aan zich eenigermaten verplicht heeft, door in een deel by malkander te brengen, het geene toen kon gezegt worden over dat onderwerp, en dat in veele als verstrooit was.

De veelvuldige reizen der Nederlanders in de zeventiende eeuw, bragten voortdurend tot uitbreiding van de kennis van Japan en de naburige gewesten bij.

• Denkelijk heeft *Europa* eerst eenige bijzonderheden omtrent Korea vernomen (zegt de heer *Lauts*), na de terugkomst der acht Nederlanders, die met het naar *Nagasaki* bestemde jacht, de *Sperwer*, op het eiland *Kwelpaart* of *Tanra*, in 1653 schipbreuk geleden hadden. Na een dertienjarig verblijf in Korea, waar zij een' Rijper, *Ians Iansz. Weltevrede*, die er sedert 1627 was, aangetroffen hadden, gelukte het aan eenigen te ontsnappen, naar de *Gotoo*-eilanden, en van daar naar *Nagasaki*. In 1668 naauwelijks in het Vaderland teruggekomen, gaf *Henderik Hamel* te *Rotterdam*, bij *Johannes Stichter*, uit: *Journal van de ongelukkige Voyagie van 't jacht de Sperwer, van Batavia gedestineerd na Tayowan, in 't jaar 1653, en van daar op Japan, enz. in kl. 4°. 1668.* — Eene andere uitgave bij *G. J. Saagman*, te *Amsterdam*, zonder jaar van uitgave, is getiteld: *'t Oprechte Journal van de ongelukkige Reyse van 't jacht de Sperwer, varende van Batavia na Tayowan en Formosa, in 't jaar 1653, en van daar na Japan, daer schipper op was Reynier Egbertsz. van Amsterdam.*

Onder de werken over Japan, welke een klassischen naam verkregen hebben, behoort dat van *Kämpfer*, die als geneesheer in 1690 van *Batavia* naar *Japan* vertrok, twee jaren later van daar terugkeerde, in 1693 te *Amsterdam* aankwam; hij begaf zich vervolgens naar zijn geboorteland, *Westfalen*, alwaar hij in 1715 overleed. Zijne drukke praktijk verhinderde hem zijne aantekeningen en de papieren, hem ter hand gesteld, waarover zoo dadelijk nader, in orde te brengen. Van daar dat zijne *Amaenitates Exoticae*, niet eerder dan in 1712 in druk kwamen; een werk, dat algemeen toegejuicht werd, doch dat maar een voorlooper van het grootere over *Japan* was. Van dit laatste had hij een handschrift in het Hoogduitsch min of meer in gereedheid gebragt. De ridder *Sloane* gehoord hebbende van het bestaan daarvan, verzocht Dr. *Steigerthal*, op eene zijner reizen, als 's Konings lijfarts, naar *Hannover*, te vernemen wat daarvan geworden was. Juist stonden de papieren van Dr. *Kämpfer* in zijne geboorteplaats, *Lemgo*, verkocht te worden. Dr. *Steigerthal* verwittigde er den Brit dadelijk van, die nu voor eene aanzienlijke som alle aantekeningen en papieren van den overleden geleerde kocht. Hij deed door *J. G. Scheuchzer*, lid van de koninklijke Britsche maatschappij, eene Engelsche vertaling, bezorgen, welke onder het opzigt van hem-zelfen, den ridder *H. Sloane*, te *Londen*, werd uitgegeven. De titel daarvan is: *The History of Japan giving an account of the Ancient and*

Present State and Government of that empire translated from the High Dutch, by J. G. Scheuchzer. Illustrated by many copper plates. London 1728. Fol. 2 vol. in 1. Opmerkelijk is hier het woord *High Dutch*, in plaats van het meer gebruikelijke *German*, het doet dadelijk eenigermate aan de Hollandische bron denken. Van die vertaling nu, zag eene Nederduitsche te Amsterdam, in den jare 1733, het licht, onder den titel van *De beschrijving van Japan*, enz. Ook eene Fransche vertaling werd daarvan vervaardigd (Amsterdam 1729, 2 vol. in fol., en een herdruk in 1732, te Amsterdam in 3 vol. in 12°). Eene Duitse uitgave is bewerkt door den beroemden C. K. W. Dohm, Lemgo (geboorteplaats van Kämpfer) 1777—1779, in 2 deelen in 4°; en eene deels verkorte, deels uitgebreidere uitgaaf, te Leipzig, in 1782—83, in 8°.

Wij behoeven in geene breede uitweiding over dat algemeen bekende werk te treden; doch mogen niet nalaten te vermelden, dat het wezenlijke daarvan — hetgeen buiten 's lands niet zoo bekend is — van eene begaafde Hollandse pen is.

De verdienstelijke Camphuis namelijk, die van 1684—1691 gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië is geweest, heeft de betrekking van opperhoofd, zooals uit de lijst deswege blijkt, drie malen vervuld. Even als de snai geschrevene *Geschiedenis van Batavia's Grondvesting*, bij Valentijn te vinden, en door van Haren te regt zoo zeer geroemd, van zijne hand is, «even zoo zijn de voornaamste berigten en opmerkingen, die tot grondslag hebben gediend van A. Kämpfer's *Beschrijving van Japan*, ontleend aan het handschrift door Camphuis aan Kämpfer ten gebruike afgegaan.» (Zie O. Z. van Haren's *Leven van generaal Camphuis*, en H. Doeff, *Herinneringen uit Japan*, blz. 5). «Hadde Kämpfer zelf de uitgave van dit werk beleeft, dan is het wel waarschijnlijk, dat hij aan de nagedachtenis van Camphuis de eere zou gegeven hebben, die den schrijver van dat belangrijke handschrift toekomt.» (Lants, *Japan*, bl. 227).

Mogt Nederland zich dus, in den grond der zake, het meeste aandeel aan dit werk toeëigenen, een ander oorspronkelijk zag het licht in F. Valentijn's *Oud- en Nieuw Oost-Indië*, welks V^e deel, stuk II, behelst eene *Beschrijving van Japan*, uitgegeven te Amsterdam en te Dordrecht in 1726. «Ons voornemen is, — zegt de ijverige Nederlander in zijn aanhef — om uitvoerig over *Japan*, en om in 't breede over deszelfs eilanden, hier te schrijven, en om daarvan als een nieuwe Landbeschrijving in 't licht te geven, houdende ons wel aan 't geen bevorens door D. Montanus, den heer Reland, en anderen daarover geschreven is, maar daar veel andere zaken, die hen toen nog niet bekend geweest zijn, bijvoegende, en vooral zoodanige bijzonderheden, die, of in 't geheel niet, of altoos door anderen in deze orde nooit voorgesteld zijn.

«Nogtans oordeelen wij 't niet kwaad voornaf hier ook een korte schets van *Japan*, doch op een andere wijze, als de heer Montanus, en ook een netter kaart van dit land er bij te voegen.» De geschiedenis der betrekkingen tot hetzelfde wordt hier tot 1708 voortgezet.

Onder de Nederlandsche schrijvers in de 18de eeuw, welke men voorts over onze handelsbetrekkingen met *Japan* kan naslaan, behoort Luzac, *Hollands Rijkdom*, die de waarde in het licht stelt, welke die handel eenmaal gehad heeft; — en bijzonder ook het Deel *Japan* van de *Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staet van alle volkeren*. Zoo men weet was de grondslag voor dit werk een Engelsch boek van den heer Salmon, doch het werd, onder de bewerking van Nederland en vele andere Staten, met der daad een oorspronkelijk. Zoo ook hier. De heer Salmon had zich in twee bladen druks van het keizerrijk *Japan* afgemaakt. Dr. M. van Gogh, een der Nederlandsche bewerkers, volgde zijnen eigen gang. «Welke redenen hem den heer S.) tot zoo uitnemende korthed bewogen mogten hebben (schrijft de Nederl. bearbeider), 't is zeker, dat 't ons gelukt is, zoo gedrukte als ongedrukte Aentekeningen te zien, die hem niet mogen hebben gebeuren; en tevens mondelijke en vriendelijke onderregtinge te erlangen van den heere Gerrit Voogt, die als tweede bewintsman des Japanschen handels, de zaken onser O. I. Maatschappij getrouwelijk waargenomen heeft.» De heer van Gogh beklagt zich ook daarover, dat de heer S. «zich zoo driftig ten naedeel der Hollandsche O. I. Maatschappij had uitgelaten, dat hij daarop in wederlegging had moeten vervallen;» liever gaf hij dan ook een verhaal uit goede bronnen geput.

Al verder is opmerkelijk een belangrijk werkje van den bekenden staatsman Onno Zager van Haren, te Zwolle in 1775 uitgegeven, onder den titel: *Van Japan, met betrekking tot de Hollandsche natie en den Christelijken godsdienst*, waarvan ook eene Fransche vertaling het licht heeft gezien. «Had ik hetzelfde gekend, zegt de baron d'Escury, toen ik het eerste deel (van *Hollands Roem*) schreef, ik zoude uit hetzelfde mot bewijzen hebben kunnen staven (hoe wij belasterd zijn) en hoe die laster veroorzaakt is, doordien Colbert eene O. I. Compagnie wilde oprigten, en ons verdringen, waartoe het noodig was, ons hatelijk te maken; dat hij daartoe als werktuigen gebruikt heeft Tavernier en Kämpfer. Om dan al verder te betoogen, dat wij geene oorzaak gegeven hebben tot de vervolging der Christenen in *Japan*, veel min als werktuigen gediend hebben, tot uitroeijing van den Christelijken godsdienst in dat rijk; dat wij, in tegenstelling van de Portugezen, er voor uit durfden komen, dat wij Christenen waren,» enz. (1). Ook

(1) Ik mogt o. a. dit zeldzaam geworden geschrift van O. Z. van Haren ter leen ontvangen van den hoogleeraar Tydeman, te Leiden, voor wiens heuschheid in dezen betoond ik hem mijnen dank betuige; — de volgende opgave van den inhoud zal hier niet ten onpasse zijn.

- 1° onderzoek. Hebben de Hollanders oorzaak gegeven tot de vervolging der Christenen in *Japan*?
- 2° „ Zijn de bedienden van de Nederlandsche O. I. C. werktuigen geweest tot uitroeijing van de Christelijke godsdienst in *Japan*?

van Haren stelde in het licht, dat het trappen van de zoogenaamde *Jesoeni* (een Christus- en Maria-beeld) eene fabel is, en eindelijk, dat wij, als natie, bij de Japanners op hunne wijze zeer geacht waren.

- 3° onderzoek. Wat hebben de Hollanders geantwoord wanneer men hun aldaar heeft gevraagd of zij Christenen waren?
- 4° " Wat is in *Japan* de *Jesumi*? en wie zijn aan die plegtigheid onderworpen?
- 5° " Zijn er Europeïsche Christenen geweest, die in *Japan* op de afbeelding van de Christus en van de maagd Maria, hebben gespuwd en met voeten getreden?
- 6° " Is de Christelijke godsdienst uitgeroeid door het voorgevallene tot *Ximabara*?
- 7° " Proeve op de geschiedenis van *Japan* sedert twee eeuwen.
- 8° " Of er nog Christenen in *Japan* zijn?

Het zou ons te verre voeren bij al de punten stil te staan, door den schrijver met bewijsgronden of bondige redenering weersproken.

Brengen wij alleen ter dezer plaats bij het slot van zijn 4° onderzoek: «De lasteringen, welke men aan de Hollanders over haar gedrag in *Japan* met betrekking tot de Christelijke godsdienst aanwrijft, zijn dan alleen gegrondvest op een roman van den Franschman *Tavernier*, op de vruchtbare inbeelding van den Napolitaan *Gemelli Carreri* (1), en op een Latijnsche van den Westphalinger *Kaempfer*, die wonderbaarlijk aangedaan over het gedrag in *Japan* van de Hollanders, aan welke hij de baard schoor, smartelijk uitroept:

Quid non mortalia pectora cogis

Auri sacra fames!

maar te gelijk verhaald, dat hij zelve om goede redenen zorgde de Japanse commisen, die bij zijn vertrek uit *Japan* zijne kisten moesten visiteeren, zooveel hij konde dronken te maken. Heigeen met even klare woorden wil zeggen, dat hij een sluikhandel pleegde, welke aan hem zelve het leven hadde kunnen kosten, zijne gezellen voor eeuwig uit *Japan* doen bannen, en de O. I. C., dat is zijne heeren en meesters, in welkers eed hij was, van een rijke tak van handel berooven.

«Alles wat men dan aan de Hollandse natie met eenige schijn van redenen kan verwijten, is, dat men aan de O. I. C. niet belet jaarlijks eenige bedienden, meestendeels Duitschers of andere vreemdelingen na haar comptoir in *Japan* te zenden, welke aldaar gedurende een jaar beroofd zijn van publyque godsdienst, want men laat hun toe Hollandse bijbels en gebede-boeken in hunne huys te hebben: en zonder te vraagen aan welk volk van *Europa* nooyt iets dergelijks is gebeurd; zonder de nog nadrukkelijker vraag te doen, waar het volk van *Europa* is dat op die voorwaarden den Japanzen handel zoude weigeren? wil ik liever bekennen dat het beeter was dat men die handel konde behouden zonder ontbloot te zijn van de oopenbare oeffening van de godsdienst van welke men is; gelijk de Portugeesen op *Desima*, gansche twee jaren hebben moeten doen, en zeven of acht bedienden van de Hollandse O. I. C. op die zelve plaats jaarlijks nog doen.»

Wat van Haren hier zegt komt geheel overeen met de voorschriften, in

(1) In een Italiaansch boek, getiteld: *Giro del Mondo*, dat is: *Reis rond de wereld*, gedrukt te Napels in 1720.

Van Haren had, in zijn treurspel *Willem I*, den grondlegger van den Nederlandschen vrijstaat, stervende o. a. de woorden in den mond gelegd:

1640, aan den toenmaligen gouverneur-generaal, nopens den Japanzen handel gegeven, en welke hem waarschijnlijk voor den geest zweefden, toen hij opgemelde regelen schreef. En geen wonder, door familie-betrekkingen en eigen ervaring was die staatsman en letterkundige in de Indische en Japanezen zaken doorkneet, gelijk de geheele toon van en vooral de reeks van aantekeningen tot zijn beroemd gedicht *de Geuzen* getuigt. Hij was bovendien zeer onpartijdig van beschouwing, niet nalatende den Jezuïten wegens hunne volharding in het gevaar, hunne opoffering voor hunne godsdienst en hun zucht tot vermeerdering van kennis over *Japan*, lof te geven; terwijl hij, aan den anderen kant, ook op hunne rekening stelt, dat zij, eerst in *Japan* gekomen, de Nederlanders als zeeroovers hebben afgeschilderd, waardoor het weinig had gefaald of deze waren gekruist geworden. Veel kwaads voor de zaak der Christenheid in *Japan* heeft z. i. gedaan een hooghartig Spaansch stuurman, die de magt van *Filips II* breed uitmeette en te kennen gaf, «dat deze daardoor werd uitgebreid, dat men eerst geestelijken zond, om het gemeene volk over te halen tot der Spanjaarden godsdienst; dat zoo ras zij hierin merklijk gevorderd zijn, dan zend men krijgsvolk dat zig bij de meede-bekeerden voegt, en niet veel moeyte heeft om zig meester van de overige te maaken.» Taal, wel berekend om de Japaneche hoofden tot nadenken en verbittering te brengen, gelijk de ondervinding maar al te zeer bewezen heeft. En men kan er wel niet aan twifelen dat die taal gevoerd werd; de Jezuït *Charlevoix*, B. X, h. 4, verhaalt het zelf. Deze, ofschoon zich den Nederlanders weinig bevriend toonende, zegt toch van *Tavernier's* geschrift, *Verhaal van Japan*, en van de oorzaak der vervolging tegen de Christenen in die eilanden, dat het is een zoo ongerijmd verhaal, dat men er de oogen maar behoeft in te slaan, om zich te overtuigen, dat er nooit erbarmelijker roman verzonnen is, en dat het gansch en al vervuld is met onderlinge tegenspraak en verkeerde tijds-opgaven, welke terstond in het oog vallen.

Van Haren doet het gewigt van die bekentenis in het voordeel der Nederlanders wel uitkomen, daar *Charlevoix* buiten twijfel toegang gehad heeft tot alle Japanse, Latijnsche en Portugeese boeken, brieven, verhaalen en schriften, gedrukte en ongedrukte, in de bibliotheeken van synen orden berustende.

Zeer ingenomen is van Haren met het geachte opperhoofd der Nederl. factory in *Japan*, *Specx*, aan wiens buitengewone hoedanigheden hij 't meermalen toeschrijft, dat *Nederland* den toegang tot *Japan* erlangd heeft, die op het punt stond hun voor goed te worden ontzegd. Hij kwam hem voor, «de eenigste Europeaan, behalve de Jesuiten, die het karakter van de Japanse natie volmaaktelyk heeft gekend.» (*Van Japan*, blz. 10). In de ophelderingen tot den elfden zang der *Geuzen*, verhaalt van Haren een trek van dezen zijnen held, die er het bewijs van levert. Immers hadden de Spanjaarden en Portugezen de Nederlanders als vrijbuiters afgeschilderd, en had men de onvoorzigtigheid gehad maar een paar schepen in den beginne naar *Japan* af te vaartigen, waartegen de vloot der mededingers wondersterk afstak. Men verkleinde de Hollanders op alle wijze. Wat doet koopman *Specx*, die een ridderlijk karakter had? Hij neemt de houding aan van gezant, schenkt de geheele lading aan 't hof van *Edo* en wint daardoor alle vijanden den loef af.

Ik wil dat ieder dorp in Holland zy vermaard,
En Tessels bange schor bekend aan 't eynd der aard!
Hun leeren naar Japan en 't weelig China varen,
Langs 't eenwig ys des Pools, of d' Oby's laatste baren!

In de aantekeningen op dit treurspel zegt hij nopens een regel, daarin voorkomende:

En om gewin hun God op Decima verzaaken!

«Ieder weet de fabel die men zoo in Europa, als Indiën heeft verspreid, dat de Hollanders in Japan de Christelijke godsdienst loochenen. Men vind die leugen wederlegd en het tegendeel bewezen in het *Journal des Savans* van October 1765.» (In die tijdopgave schijnt eene drukfeil ingeslopen.)

Vormelden we voorts uit dit tijdvak: de *Observations critiques et philosophiques sur le Japon et les Japonais*, Amst. 1780, in 8°; in het Hoogd. uitgekomen te Breslau, in 8°.

Van J. Hooyman, Bericht omtrent het katoenspinnen en weeven onder de Japanezen en Chinezen, met eenige hiertoe betrekkelijke merkwaardigheden, Rott. 1784, 8°. (uit de Verh. Bat. Gen.).

Van J. C. M. Radermacher, behalve zijne Woordenlijst: *Bedenkingen over Tartarijen en Japan, en de ontdekkingen der Russen aan de Oostel. kusten van Azië en de Westerkusten van Amerika*. Met kaart, Rott. 1786 (uit de Verh. Bat. Gen.).

Wij moeten, na dit geschrift, wat meer bijzonder stilstaan bij een ander, mede uit de pen van een Nederlander gevloeid, en dat lotgevallen gehad heeft, vrij wel overeenkomende met die van Camphuysen's en Kämpfer's werk. Wij bedoelen den mede klassischen arbeid van den heere Titsingh, in leven opperhoofd der Nederlandsche factory te Decima, in het jaar 1782—84. Ook dezen was het niet beschoren zijne schatten van kunde en vlijt in het vaderland over te brengen; hij overleed, tijdens het Fransche keizerrijk, te Parijs, alwaar de loop der gebeurtenissen hem had heengevoerd. Men getuigt van hem, dat «hij door ongemeene naastigheid in het verzamelen «en bekwaamheid in het rangschikken der bouwstoffen, die zich zoo rijkelijk «aan hem aanboden, alle zijne voorgangers overtrof.» «Hij zou, ware hem «langer leven vergund geweest, Nederland hebben gewroken van den blaam, «alsof het opzettelijk, uit verachtelijk handelsbelang, de kennis der Ooster- «landen verdonkerde.»

De lange lijst zijner handschriften, teekeningen en schilderijen, in zijn werk ingelascht, doet genoegzaam zien, wat deze ijverige en kundige landgenoot reeds in dat opzigt verzameld had. Het vaderlandsch gevoel was zoo levendig in hem, dat hij 't aanbod van Engelschen te Calcutta, die hem twee lakropijen (f 250,000) voor zijne handschriften wilden geven, weigerde. Doch het mogt hem niet gebeuren zijne schatten van kennis, die hij op zijne uitdrukkelijke begeerte naar het vaderland had willen zien overbrengen, aldaar te zien in het licht komen. Alle, ook de Nederlandsche handschriften,

geraakten zes jaren na 's mans dood, in handen van derzelver Franschen uitgever, den heer Nepveu. «Het moet elkeen onbegrijpelijk voorkomen, merkt de Nederduitsche vertaler te regt op, door welke noodlottigheid de Nederlandsche liefhebbers (waarvan er toch sommige den man, althans het onderwerp, waarover hij schreef, moesten kunnen waarden) tot nog vijf jaren, na onze omwenteling, dien schat bij den vreemdeling lieten, tot het te laat was.»

Wat daarvan zij, Frankrijk was in het ongestoorde bezit van deze kunst- en letterschatten, «en men mogt van daar de uitgave te gemoet zien,» zeide een Nederlandsch recensent in der tijd (1825, in de *Weegschaal*). Dit is echter niet gebeurd. — Een Engelsche uitgever wist deze verzameling magtig te worden, en gaf die, 't zij dan naar de oorspronkelijke stukken of naar een in 't Fransch bewerkt manuscript uit, onder den titel van: *Illustrations of Japan*; consisting in private memoirs and anecdotes of the reigning dynasty of the Djogouns, or sovereigns of Japan: a description of the feasts and ceremonies observed at their court; and of the ceremonies customary at marriages and funerals, translated from the French by F. Schöberl, with coloured plates. London 1822, 4°. — Van dit werk nu bezorgde eene kundige hand eene Nederduitsche vertaling, uitmuntend uitgevoerd en te 's Gravenhage in twee deelen uitgegeven, 1824—25. Het voert ten titel: «Bijzonderheden over Japan, behelzende een verslag van de huwelijksplegtigheden, begravenissen en feesten der Japanners, gedenkschriften der laatste Japanische keizers, en andere merkwaardigheden nopens dat rijk, door den heer Titsingh, in leven enz.; uit het Engelsch, met gekleurde platen, naar Japansche originelen.»

Een belangrijk verslag van professor den Tex over de bij het Instituut berustende handschriften van Titsingh en het Nederduitsch-Japansch Woordenboek, naar aanleiding van het onlangs door den heer von Siebold daarover gezegde, vindt men, blz. 227—233, van het Instituut, of verslagen en mededeelingen, uitgegeven door de vier klassen van het Kon. Ned. Instituut, over 1841.

De heer Langlès noemt Titsingh «le savant et estimable Hollandais.»

De Engelsche uitgever van het opgemaakte werk spreekt van een *French editor and publisher*; waarschijnlijk bedoelt hij hiermee: Titsingh (Isaac), *Ceremonies du Japon etc.*, in 1822 te Parijs in 8° uitgegeven.

Voorts heeft de beroemde Klaproth in latere jaren zijne geschriften tot handleiding van twee werken genomen, als:

Klaproth (J.), *Aperçu de l'histoire mythologique du Japon, et notes de la traduction des Annales des empereurs du Japon par Titsingh*. Paris. Impr. royale, 1834. 1 vol. in 4°.

Titsingh (Isaac), *Annales des empereurs du Japon, etc.*; traduction revue, complétée et corrigée sur l'original Japonais-chinois par J. Klaproth. Paris, Impr. royale, 1834, in 4°.

Onder de Nederlandsche schrijvers over Japan, van lateren tijd, behoort

in 't kort over den handel, *Dirk van Hogendorp*, in zijn *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indiën en den handel op dezelve*. Delft 1799. Maar vooral het achtbaar hoofd op *Decima*, *H. Doeff*, die gedurende zijn langdurig verblijf aldaar zoo groote bewijzen van kloekheid en vaderlandsliefde gaf, zoodat hij onze vlag op dat kleine eiland, ondanks alle gebeurtenissen in *Europa of Indië*, onafhankelijk deed uitwaaijen. Het verhaal daarvan kan men niet zonder aandoening lezen in zijne: *Herinneringen uit Japan*, Haarlem 1836, 8°, welk geschrift als een onvergankelijk gedenkstuk voor zijnen roem beschouwd mag worden.

De heer *G. F. Meylan*, mede opperhoofd op *Decima* geweest, maakte zich door twee belangrijke geschriften verdienstelijk, als 1°. de *Geschiedenis van den handel der Europeanen op Japan*, medegeleed in de werken van het Bataviaasch genootschap (Dl. XIV); en *Japan*, voorgesteld in schetsen over de zeden en gebruiken van dat rijk, bijzonder over de ingezetenen der stad *Nagasaki*, uitgegeven door *Mr. J. H. Tobias*, met platen, Amsterdam 1830.

In de *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa*, van den Hoogl. van *Kampen* (4 dln. 1831), vindt men de zaken van *Japan* kort en bondig voorgesteld.

Een ander belangrijk werk is dat van *J. F. van Overmeer Fisscher*, *Bijdrage tot de kennis van het Japansche rijk*. Amsterd. 1833, in 4°, met platen. Voorts kan men naslaan:

Hogendorp (Comte C. S. W. de), *Coup d'oeil sur l'île de Java et les autres possessions néerlandaises dans l'Archipel des Indes*, etc. Brux. 1830, 1 vol. gr. 8°, waarvan de heer *I. Olivier*, in 1833, te Amsterdam, eene Nederduitsche vertaling met aantekeningen het licht heeft doen zien.

Dan, komen wij tot het nieuwe tijdperk als 't ware, dat aangebroken is voor de beoefening van Japans taal- en letterkunde, en den toestand van dat land.

Daartoe hebben de pogingen en arbeid van den heer *von Siebold* onmiskenbaar veel toegebragt. Zijne werken, ook in vereeniging met andere geleerden, uitgegeven, hebben de kennis van *Japan* ongemeen uitgebreid.

Voor de kennis der Japansche taal (zegt het *Bijblad* n°. 24 tot het *Handelsblad* van 1846) is eene rijke bron, het prachtige, maar tevens zeer kostbare werk, getiteld: *Bibliotheca Japonica*, Leiden 1833—41, 4°, hetwelk door den heer *von Siebold*, in vereeniging met den heer *I. Hoffmann*, en met behulp van eenen bekwaamen Chineschen kalligraaf, *Ko Tsching Dschang*, is uitgegeven. Aangaande den grooten rijkdom der Japansche letterkunde in alle vakken van wetenschap en kunst kan men eenig denkbeeld verkrijgen door de beschrijving, welke de heeren *von Siebold* en *Hoffmann* van de gedrukte en manuscript Japansche werken, te vinden in het koninklijk museum te 's Gravenhage, gegeven hebben (*Catalogus Librorum Jap.*, etc., L. B. 1845). Vroeger behoorden de Japansche boeken tot de grootste zeldzaamheden, slechts hier en daar vond men ze in bibliotheken als curiositeiten. De heer *Tittsingh*, welke 14 jaren resident te *Nagasaki*

is geweest, bragt het eerst een vrij aanzienlijk getal Japansche boeken naar *Europa*; maar hij ging met dezen schat naar *Parijs*, alwaar dezelve na zijnen dood gedeeltelijk gestolen, gedeeltelijk verstrooid is gemaakt. Later bragten de heeren *I. Cock Blomhof* en van *Overmeer Fisscher* rijke collectiën naar *Holland* en schonken die aan het Haagsche museum. Maar in rijkdom en oordeelkundige keuze werden dezelve verreweg overtroffen door de bibliotheek der Japansche boeken, welke zich de heer *von Siebold* gedurende zijn zevenjarig verblijf (1823—30) in *Japan* met groote kosten en dikwijls niet zonder gevaar voor zijn leven heeft weten bijeen te brengen. Wij willen onze lezers niet vermoeijen met eene optelling der titels van de voornaamste werken dezer Japansche boekerij. Genoeg zij het te weten, dat zij in onderscheidene vakken rijk voorzien is en dat zij een ruim, nog schaars betreden veld opent voor hem, die zich aan de studie van de Japansche taal- en letterkunde wil wijden. Wij hopen, dat deze in ons land aanwezige, nog bijna geheel onontgonnen mijn door onze geleerden niet ongebruikt blijve liggen. Dit volk toch, hetwelk ons sinds meer dan twee eeuwen boven anderen begunstigd heeft in het drijven van handel, verdient ruimschoots dat wij het ook ten opzichte van deszelfs beschaving van den geest leeren kennen. (1).

(1) De blijkbaar zeer kundige schrijver van dit stuk geeft over Japans taal, schrift en boeken nog eenige bijzonderheden, die wij als aantekening in dit bibliographisch overzicht wel eene plaats meenden te mogen inruimen:

De Japansche taal is geheel en al verschillend van de Chinesche; zij is rijk in veranderingen en verbaingen van woorden, terwijl gene taal dezelve geheel ontbeert; de syntactische verbinding der woorden is ook geheel verschillend van die in de Chinesche taal. Tot welken taalstam echter het Japansch moet gebragt worden, valt nog moeilijk te beslissen; zij schijnt onder de Aziatische talen evenzeer op zich zelve te staan, als de Baskische in *Europa*. In het jaar 660 v. Chr. vestigde zich *Zin-mu*, de stichter van den Japanschen staat, op het eiland *Nippon* in de provincie *Iamato*, alwaar van oudsher en nog tegenwoordig het beste en zuiverste Japansch gesproken wordt. In het Noorden en Zuiden des rijks is de taal door hierheen gekomen landverhuizers en door het verkeer met vreemdelingen zeer verbasterd geworden. Het oude dialekt heerscht nog in zijne volle zuiverheid in de gedichten en zelfs tracht men aan het hof des keizers getrouw aan hetzelfde te blijven. In de 3de eeuw n. Chr. werden reeds de werken van *Confucius* in *Japan* ingevoerd, maar eerst in de 6de eeuw werd, door de invoering van het *Buddhismus* uit *China*, de studie der Chinesche taal en schrijfwijze algemeen verspreid, en wel in zoo sterken graad, dat elk Japanner, welke tot den beschaafden stand behoorde, van zijne kindsheid af aan, beide talen moest leeren, ten einde behalve zijne moedertaal ook de Chinesche volkomen magtig te zijn. Maar de uitspraak van het Chinesch is in den mond van den Japanner zeer verschillend van de zoogenaamde mandarynen-taal en nadert meer tot het dialekt van *Fokien*; men kan het bijna als een afzonderlijk dialekt van het Chinesch beschouwen, hetwelk voor de Chinezen van het vaste land ongetwijfeld bijna geheel verstaanbaar is. Maar ook in *Japan* zelf bestaat eene dubbele uitspraak van de Chinesche taal, de algemeen gebruikelijke, *Kanwon*

Een hoofdwerk van den heer Ph. Fr. von Siebold is zijn *Nippon, Archiv zur Beschreibung von Japan und dessen Neben- und Schutzländern*. De schrijver van dat werk had het eerst in het Nederduitsch gemeend te moeten uitgeven,

genaamd, en de andere, *Gowon*, welke slechts bij de priesters en geneeskundigen gebruikelijk is. Op de eigenlijke Japansche volkstaal heeft de Chinese evenwel geen invloed uitgeoefend; de in dezelve ingeslopende woorden en zegswijzen verraden gemakkelijk hun vreemden oorsprong, en moeten zich aan de woordvoeging, die aan de Japansche taal eigen is, onderwerpen.

Maar het Chinese schrift bleef onveranderd, en verschilt in niets van dat des Hemelschen rijks. Vóór de bekendheid met de Chinezen (285 n. Chr.) schijnen de Japanners geen schrift gehad te hebben, en ook nog lang naderhand schreef men het Japansch niet. Toen echter de behoefte hieraan zich deed gevoelen, en men de onmogelijkheid inzag, om de Chinese schrijfwijze toe te passen op het uitdrukken der klanken van de geheel verschillende inlandsche taal, en vooral om daarmede het taalkundig verband der rededeelen te kennen te geven, toen heeft men, reeds in de eerste helft van de 8ste eeuw, een stelsel van Japansche lettergrepen (syllabarium) gevormd, waartoe de Chinese schrijfteekens, maar alleen als teekens voor klanken, tot grondslag gediend hebben. Te dien einde koos de in China opgevoede Japanner *Kibi* (gestorven 771) 47 Chinese schrijfteekens, welke voor het gemak in eene verkorte gedaante, als klankteekens voor even zoo vele Japansche lettergrepen moesten dienen. Aldus ontstond het sierlijke en gemakkelijke syllabarium (*I-ro-fu* genaamd, naar de klanken van de drie eerste teekens), dat onder den naam van *Kata-Kanna Iro-fu* bekend is. Het Japansche alfabet is dus als volgt: *i, ro, fa, ni, fo, je, to, si, ri, mu, ra, wo, wa, ka, jo, ta, re, so, tsu, ne, na, ra, nu, u, ni, no, o, ku, ja, ma, ke, fu, ko, je, te, a, sa, ki, ju, me, mi, si, e, fi, mo, se, su, n*. De Japanners bedienen zich van dit alfabet, om naast de Chinese teekens, derzelver uitspraak volgens het Japansche taaleigen aan te duiden, derzelver beteekenissen in de volkstaal op te geven, en het taalkundig verband der rededeelen uit te drukken. De volle vormen van deze schrijfteekens worden even als onze initialen gebruikt. Een tweede op dezelfde wijze ingerigt syllabarium, *Fira-Kanna Iro-fu*, is uit de 9de eeuw afkomstig, maar in den loop der tijden aanmerkelijk veranderd, zoodat men er de oorspronkelijk Chinese schrijfteekens niet meer in herkennen kan. Een derde syllabarium *Mun-yo-Kanna* (zoo genaamd naar de met hetzelfde geschrevene verzameling van gedichten, *Mun-yo-Sio*, d. i. de tien duizend bladen) houdt zich getrouwelijk aan de Chinese schrijfteekens, en is als cursiefschrift de grondslag geworden van het *Yamato-Kanna Iro-fu*, waarvan zich de Japanners, met willekeurige bijmenging van sommige teekens uit de andere syllabaria en met vele vrijheden in het schrijven en ineen-smeltingen, bedienen om hunne eigene taal te schrijven.

De boeken der Japanners zijn of in de Chinese of in de Japansche taal vervat. Zuiver Chineesch, zonder eenig bijmengsel uit de volkstaal, zijn meestal de streng wetenschappelijke werken; soms bevatten zij, ofschoon in het Chineesch geschreven, eene tusschengevoegde Japansche vertaling, waarin of alle woorden of alleen de moeilijkste en gewigtigste, naast de Chinese teekens, in het Japansch met de karakters van het *Kata-Kanna* geschreven worden. De eigenlijke Japansche boeken, d. i. de in het Japansch geschrevene, zijn zelden zuiver Japansch, maar eene vermenging van Chineesch en Japansch, en wel in dier voege, dat de Japansche taal-

en als proeve heeft eene eerste aflevering er van te Leiden in 1832 het licht gezien, onder den titel van *Nippon, Archiv voor de Beschrijving van Japan*, met eene kaart enz. — Ofschoon Z. M. Koning Willem I daaraan zijne bescherming verleend had, waren de tijdsomstandigheden niet gunstig om dit kostbaar werk in het Nederduitsch te voltooien; zoodat, mag men zeggen, voor de derde maal het lot wilde, dat eene schoone verzameling door of onder invloed van Nederlanders over Japan bijeengebragt, niet het eerste in de landtaal verscheen. De schrijver gaf het nu te Leiden in het Hoogduitsch uit, en deed het later (in 1838) door de heeren A. de Montry en E. Fraissinet in de Fransche taal bewerken, onder den titel van *Voyage au Japon, exécuté pendant les années 1823 à 1830, ou Description physique, géographique et historique de l'empire Japonais*. Het is in het Fransch echter nog niet voltooid. Aan dezen arbeid sluit zich, wat den handel betreft, aan, het overzigt deswege in den *Moniteur des Indes*, 's Hage, 1846—49, III Dl. in 4e.

Van den *Nippon* zegt de heer Lauts, dat het is: een arbeid aan den eenen kant omvattend, veelvuldige bewijzen opleverend van onderzoek en vlijt, aan den anderen kant zoo prachtig en kostbaar, als slechts zeldzaam in Europa; nog minder in Nederland wordt uitgegeven. Met den heer von Siebold is dr. Hoffman, nu onderscheidene jaren, ijverig werkzaam op het gebied van de Japansche taal, geschiedenis en wetenschappen, en sedert diens benoeming door het gouvernement tot *translateur voor de Japansche taal*, verheugen wij ons, dat eindelijk ons vaderland, zoo als het ook behoorde te zijn, het middelpunt is, van waar de kennis aan de Japansche taal en letterkunde, de Japansche geschiedenis en wetenschappen, over de beschaaftde wereld zal verbreid worden.

Een en ander van hetgeen op dit taalgebied geschied is, verdient hooger opgehaald te worden.

Gedurende langen tijd was het Japansch eene der minst bekende talen van Oost-Azië. Met uitzondering van eenige Portugesche zendelingen van het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw ontbraken lang de Europeesche geleerden, die daarvan eene geregelde en gezette studie hadden gemaakt; daaraan paarde zich de meer practicale kennis, die Nederlandsche reizigers en de beambten op *Decima* daarvan opgegaard hadden. *Kämpfer* klaagt er reeds over, dat tot zijnen tijd zoo weinig gedaan was, om de oefening

regels voor verbuigingen en woorden-verbinding ten grondslag liggen, en de vele ingevoegde Chinese teekens even als Japansche woorden moeten gelezen worden, zonder acht te geven op den eigenen klank, dien zij hebben. Om zulke boeken te verstaan, is dus zelfs de grondigste kennis der Chinese taal niet voldoende, want men verstaat slechts enkele Chinese schrijfteekens, maar niet den geheelen samenhang van den zin. Dikwijls zijn evenwel ook geheele volzinnen in de Chinese taal ingevlochten, en deze inmengingen, welke nu eens in teekens voor begrippen, dan enkel in afbeeldingen van klanken bestaan, maken het lezen der Japansche boeken zeer moeilijk.

in de Japansche taal ligt en gemakkelijk te maken. Hij, of liever de samensteller van zijn werk, blijft echter in gebreke licht daarover te verspreiden; hij is zelfs niet eens volkomen bekend met hetgeen op dit gebied tot zijnen tijd gedaan was. Hij herinnert aan eenige proeven van letteren, bij *Maffei* en *Purchas* voorkomende, die meer als aardigheid, dan wel tot nut schenen te zijn opgesteld; en hij gewaagt met lof van den Franciscaner *Didacus Collado*, dien hij den eenigen noemt, die tot zijnen tijd eene spraakkunst van de Japansche taal had uitgegeven (*Ars Grammatica Japonicae linguae*), alsmede van een woordenboek in het Latijn, Spaansch en Japansch, in twee deelen, te gelijk met de wijze om een Japanner in de biecht te onderzoeken, alle gedrukt te Rome in het jaar 1632, in 4°, ten koste van de vergadering der *propaganda Fide*, doch de Japansche woorden in al die werken zijn alleen uitgedrukt in Latijnsche letteren.

Nu had men toch reeds van *E. Alvarez*, de *Institutione Grammatica libri III. cum versione Iaponicâ*. In collegio *S. I. Amacusano*, 1593, in 4°.

Dictionarum latino-lusitanicum ac iaponicum, in Amacusa, 1595, in 4°.

Vocabulario de lingua del Japon. Em Nangasacki, 1603, in 4°.

P. I. Rodriguez, *Arte da Lingoa de Japan*, Nagasaki, coll. da Comp. de Jesu, 1604, in 4°.

Duret, in zijn *Trésor des langues*, p. 913 enz. had het eerst, al in 1619, een alphabet Firo-Kanna gegeven, waarvan de karakters vrij wel afgebeeld, doch waarvan de waarden onderling verwisseld en op de meest verkeerde wijze opgegeven zijn. Die welke *Kämpfer* geeft van de twee alphabetten is vrij wel gegraveerd, maar onvolledig. Zij is in de *Encyclopedie* opgenomen.

Reeds op het laatste der 16de eeuw, in 1599, was in 4°. door het Japansch collegie der Jezuiten gedrukt eene *Guia do Pecador* met Japansche letteren, doch die uitgave is, welligt door de strenge vervolging in Japan zelve, zoo goed als onbekend; — als eene hooge zeldzaamheid, ook wat de typographie betreft, wordt die in lord *Grenville's* boekery aangewezen.

Al die andere Japansche taalkundige werken waren echter door het duistere, ingewikkelde en overlade weinig bruikbaar, en behalve die van *Collado*, — ondanks den lof van *Kämpfer*, door later onderzoek, de minst volmaakte geoordeeld, — waren er maar weinige exemplaren van voorhanden, waren het zoovele bibliographische zeldzaamheden.

Pater *Rodriguez* had zelf ingezien dat zijne spraakkunst te omslagtig was, waarom hij er een beknopter, eenvoudiger opstelde. Dit was in handschrift, in het Portugeesch in 96 bladen in 4°, te Macao in 1620 vervaardigd, en tot den druk bestemd, zoo als blijkt uit de goedkeuring van de superieuren, die het geschrift onderzocht hadden. Dat handschrift was niet gedrukt, doch eene copy daarvan in de Fransche koninklijke boekery geraakt. De *Société Asiatique* te Parijs achtte het, bij de groote vorderingen in de Aziatische talen, in het eerste vierendeel dezer eeuw, een pligt, dit handschrift uit de vergetelheid, waarin het bedolven was, te voorschijn te doen treden. De heer *Landresse*, een harer leden, reeds bekend door

gelukkige proeven over het Chineesch, belastte zich met die moeilijke taak. Hij kwam alle zwaarigheden te boven, welke het schrift van het manuscript en de verouderde taal en stijl van den auteur aanboden, en bragt verscheiden verbeteringen daarin aan, ook door vergelijking met een exemplaar van de uitvoerige gedrukte spraakkunst. Daarenboven gaf de geleerde *Abel Rémusat*, bij wijze van inleiding, een overzicht over de verschillende soorten van het Japansch letterschrift, met zorg bewerkt, waarin voor het eerst eene volledige vereeniging van al de onderscheidene schrijfwijzen van het Japansch voorkwam. Het geheele werk zag te Parijs, in 1825 het licht, onder den titel van *Elémens de la Grammaire Japonaise*, par le père *Rodriguez*.

Men ziet hieruit althans dat er ook in *Kämpfer's* tijd reeds vrij wat meer te doen ware geweest, dan het A B C van de enkele letter en eenige staaltjes van de zaamgestelde, met vlugtige wenken over de taal te geven; daar de meeste hulpmiddelen, waarvan in 1825 te Parijs gebruik werd gemaakt ook toen reeds bestonden.

In het voorbijgaan zij als eene bibliographische bijzonderheid nog aangestipt dat in Mexico, in 1738, in 4°. uitkwam: *Arte de la lengua Japon. segun et Arte de Nêbriza*, por Melch. Oyanguren.

Maar iets breedvoeriger dienen wij over de pogingen van Nederlanders op het Japansch taalkundig gebied te zijn.

J. C. M. Rademacher plantte, in het laatst der vorige eeuw (1787), eene Japansche woordenlijst achter zijne *Bijdragen tot de beschrijving van Japan*, in 8°, voorkomende in de Verh. van het Batav. Genootschap). — *Tittingh* hield zich bezig met eene verzameling van Japosche woorden, vergeleken met de Japansche en Nederduitsche (zie *Gedenkschr.* der 3de kl. van het Instituut, deel IV). — De heer *Doeff* maakte zijn langdurig verblijf op *Decima* ten nutte, om, naar de volgorde van het Hollandsch-Fransch Woordenboek van *Halma*, een Japansch Woordenboek bijeen te brengen. Wel gaf de heer *Doeff* zich voor geen eigenlijk taalgeleerde uit, maar hij was de Japansche taal niet onkundig en bediende zich vooral van den bijstand zijner vrienden, eenige der meest kundige tolken op *Decima*. Het Japansch keizerrijk had hem daartoe uitgenoodigd, en het oorspronkelijk werk van den heer *Doeff* en de tolken werd te *Jedo* in het licht gegeven. Daartoe werden, naar de Japansche wijze van drukken, houtsnéebladen vervaardigd, en wel ten getale van 4372! Te regt mogt de heer *von Siebold*, van dien arbeid gewagende, dien noemen een *opus arduum et sumtuosum*, de titel van dat Woordenboek heet *Jedo-Halma*, en heeft de bevordering van het Nederduitsch in Japan zeker veel in de hand gewerkt; hetgeen mij zelve uit gedurige aanvragen van Ned. Woordenboeken en Spraakkunsten blijkbaar is geworden. Het oorspronkelijke werk van den heer *Doeff* is met Japansche en Chinesche karakters; hetgeen het geval niet is met het handschrift dat er op *Decima* van berust, waarin de Japansche woorden met Latijnsche letters zijn geschreven.

Het vermelde *Halma-Woordenboek* werd later naar dat van *Weiland*

verbeterd, en zóó, in dezen verbeterden vorm, werd het door de zorgen van den heer *Cock Blomhoff* (wiens uitstekende verdiensten in het verrijken van *Nederland* met eene belangrijke verzameling van Japanse voorwerpen, algemeen erkend zijn) naar *Europa* vervoerd. Daaraan ontbreken echter de letters G, O, S, T, W, X, Y en Z. Dat Woordenboek berust in het kabinet van zeldzaamheden te 's *Gravenhage*. (Prof. den *Tex*, *Het Instituut*, 1841, n°. 3).

De heer van *Overmeer Fisscher* had een Nederl.-Japansch Woordenboek aan den Koning ingeleverd, en deze had het aan het Instituut doen toekomen; het is een afschrift van den arbeid van den heer *Doeff* (zie aldaar, pag. 233); daarover ontstond een pennestrijd, maar de heer van *Overmeer Fisscher* erkende ten slotte bepaaldelijk, dat hij alleen aanspraak maakte op de verdienste, dat hij 't handschrift bewaard en naar *Europa* overgebracht had; en ook de heer von *Siebold* huldigde het regt van den heer *Doeff* op een werk, dat ten overvloede bleek door de gemakkelijheid, waarmee hij de ontbrekende letters aanvulde (zie een rapport van den heer admin. van het onderwijs voor 1831, in het *Handelsblad* van 22 Junij 1833 geplaatst).

De heer von *Siebold*, om nu tot diens werken terug te komen, gaf eerst in de Verh. van het Batav. Gen., en daaruit afzonderlijk gedrukt in 1826 (in 8°.) zijn *epitome linguae Japonicae cum tabb. 10 xylogr. in ipsa Japonica inc.*

In dezelfde verhandelingen komt er van hem eene voor over de *Afkomst der Japanners* (*Batavia*, 1832, 8°., met twee nitslaande etymologische tafelen.) In *Nederland* teruggekeerd, bleef hij ijverig voor de verspreiding van kennis over *Japan* en naburige gewesten werkzaam.

Noemen wij o. a. van hem, uit den eersten tijd na zijnen terugkeer: *Tsiam Dsu Wen, sive mille litterae ideographicae. Opus sinicum originae, c. interpret. Kooriana. Lugd. Bat. 1833, 4°.*

Novus literarum ideographicarum Thesaurus opus Japonicum, 1834, gr. in 4°. Voorts heeft men nog van hem:

Isagoge in Bibliothecam Japonicam et studium literarum Japonicarum, Lugd. Bat., 1841, fol. Uit dit geschrift verneemt men dat de Japanners eene zeer uitgebreide literatuur hebben, en dat men in *Nederland* een aantal hunner boekwerken bezit, waaronder hoogst gewigtige taalkundige werken en andere voor de beoefenaars der Japansche taal zeer nuttige hulpmiddelen (de heer den *Tex*, in het *Inst.*, n°. 3 van 1841.)

Voorts is het niet ongepast hier te vermelden het *Verslag van eene commissie van onderzoek*, den 18 October 1845 benoemd door het Leidsche departement der Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid. In den zomer van 1845 werd door het ministerie van Koloniën kenbaar gemaakt, dat «ten gevolge van een' op last des Konings ingesteld onderzoek omtrent de producten en voorwerpen, vatbaar om de artikelen van uitvoer uit *Japan* naar *Nederland* te vermeederen,» in October van datzelfde jaar binnen de stad *Leiden* verordend was eene tentoonstelling van *Japansche voortbrengselen en voorwerpen van nijverheid*, ten einde aan den handel en de nijverheid zoodanig onderzoek gemakkelijk te maken. Die

tentoonstelling heeft plaats gehad, en de gelegenheid tot het doen van onderzoek is niet ongebruikt gebleven (zie *Lauts*, *Japan*, blz. 300).

De *catalogus der tentoonstelling* is vervaardigd door den heer von *Siebold*.

Om nu tot andere schrijvers, ook op ander gebied, over te gaan.

Van den heer *Lauts* zag, in 1847, te *Amsterdam* het licht: *Japan in zijne staatkundige en burgerlijke inrigtingen en het verkeer met Europese natien*, 8°.

Daarin heeft de werkzame schrijver o. a. gebruik gemaakt van de handschriften, op het Oost-Indisch archief te *Amsterdam* voorhanden. Bovendien zijn hem belangrijke inlichtingen verstrekt, zoowel door het ministerie van Koloniën, als door het oud-opperhoofd van den Nederlandschen handel in *Japan*, *J. Cock Blomhoff*.

Door de welwillende hulp van Dr. *I. Hoffman*, translateur voor de Japansche taal, werd hij ook in staat gesteld, de beteekenis op te geven en den klank te vertegenwoordigen der Japansche woorden en namen, welke in zijn werk voorkomen, dat onder de bondigste en zaakrijkste behoort die in de jongste jaren in onze taal over *Japan* het licht hebben gezien.

Met vrucht kunnen ook geraadpleegd worden verscheidene bijdragen in den *Moniteur des Indes*, eerst onder de gezamenlijke leiding van de heeren jhr. von *Siebold* en baron *Melville van Carnbee*, daarna onder de directie van laatstgen. alléén, uitgegeven; — in het *Natuurkundig Tijdschrift*, sedert 1850 te *Batavia* uitgekomen, en andere meer.

Van *H. Burger*, Phil. Dr., vindt men eene *Beschrijving der Japansche kopermijnen en der bereiding van het koper*: deze komt voor in de verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, dl. XVI, blz. 1—28. Den heer *Burger* met den heer von *Siebold* werd de welverdiende hulde gebragt (door den heer *Tenminck*) wegens hun ijver en loffelijke volharding, daar zij door hunne talrijke bezendingen van voorwerpen aan het museum (te *Leiden*) het meerendeel der dieren hebben leeren kennen, die deze streken (*Japan* enz.) bewonen; «streken, ten opzichte harer tot het gebied der natuurk. wetenschappen betrekking hebbende voortbrengselen, tot dien tijd zoo weinig bekend.» (*Het Instituut*, 1841, n°. 3.)

Wat de Engelschen betreft, die eenen korten tijd ook handel op *Japan* dreven, zij hadden dit te danken aan *William Adamsz. (Adamszoon)*, opperstuurman op een Nederlandsch schip, waarschijnlijk de *Liefde*, een van de vijf schepen, welke in 1598, onder *Jacob Mahu* en *Simon de Cordes* uit *Holland* waren afgezeild, om door de straat van *Magellaan* en de Zuidzee naar de *Moluksche eilanden* te komen, en die na veel tegenwind aan de Japansche kust bij het landschap *Bungo* voor anker kwam. Zie *Twee Brieven van William Adams*, wegens zijn reys uyt *Holland* na Oost-Indiën, anno 1598. Ook: *Naauwkeurige Verzameling der gedenkwaardigste zee- en landreysen na Oost- en West-Indien*. Te *Leiden*, 1707, in 29 Dl., D. 21.

De Engelsche factorij was te *Firando* gevestigd, onder het opzigt van kapt. *John Saris*, die naar *Japan* zeilde in 1611, op de elfde reis der Engelsche O. I. Compagnie. Hij kwam in 1613 ter zijner bestemming. Zie *William Adams, Brieven*; voorts de verzameling der reizen door *Purchas*, (D. I, p. 126), waarin voorkomt de beschrijving van de bedoelde achtste reis voor de Engelsche O. I. Compagnie, het bezoek van *Saris* te *Jedo* enz., getrokken uit zijne eigene dagverhalen. Die reisbeschrijving is ook in het Nederduitsch vertaald (*Naauwkeurige Versameling der gedenk. reysen*); en komt ook voor in de *Recollections of Japan by captain Golownin*, waarover later.)

Na het vertrek van *Saris* bleef *Richard Cox*, een koopman, te *Firando*. Zie zijne *Brieven* bij *Purchas*. Er is echter niets omtrent *Japan* zelf in, dan eenige aanmerkingen van den predikant *Arthur Hatch*, later te *Firando* gekomen, en gedagteekend uit *Wingham* in *Kent*, van 1620.

(De heer *Lauts* brengt, ter zake van *W. Adams*, om van vroegere schrijvers niet te gewagen, bij:

K. Falkenstein, Geschichte der Geographische Entdeckungsreisen, B. III, p. 13, en *W. Cooley, History of Maritime and Inland Discovery*, vol. II, p. 195, ook te vinden in *Lardner, Cabinet Cyclopaedia*. Even als zij *Purchas* en anderen napraten, zegt de heer *Lauts*, worden hunne berigten met dezelfde sprookjes, alles ter eere van *Adams*, ook naverteld door de *Edinburgh Quarterly Review* van 1834, en de *Nouvelles Annales des Voyages* van 1835. Thans kan men hier bijvoegen de *Papers for the people*, en daarnaar de *Revue Britannique* van April 1852.)

Het aandeel van den Engelschen ridder *Sloane* aan *Kämpfer's* werk, hebben wij gezien.

In latere jaren vindt men eenige beschouwingen over den Japanschen handel in de werken van sir *Stamford Raffles* en in eenige Britsche Tijdschriften.

Voorts komen in aanmerking:

Milburn (W.), *Oriental commerce containing a geogr. description of the principal places in the East-Indies, China and Japan, with their produce, etc., including the History of trade of the various European nations with the Eastern world, particularly that of the Eng. East-Indian Comp.* London, 1813, 2 vol., 4°. met platen en kaarten. (Herdrukt te Londen in 1825, I deel gr. 8°.)

Basil Hall, *Account of a voyage of discovery to the West-coast of Corea and the great Loo-Choo Island, with an appendix, containing charts and various hydrograp. and scientific notes, and a vocabulary of the Loo-Choo language*, by *H. J. Clifford*, London, 1818, 4°.

De reizen van wijlen dr. *Gutzlaff*, langs de kusten van *China* enz.; — die van *P. Parker*, van *Singapore* naar *Japan*; en op het taalkundig gebied, *W. H. Medhurst, English and Japanese and Jap. and Engl. vocabulary*, wat echter naar plaats van uitgave en bronnen, bijkans onder de Nederd. uitgaven t'huis behoort; immers is dit geschrift in 1830 te *Batavia* (door middel der lithographie) uitgegeven.

Ook kan men raadplegen: *An Account of various habits of Japan* (In het

Annual Register van 1803); en *Chinese Repository*, May 1832—1842, *Canton*, in 8°. 14 vol.

Onder de Spanjaarden van lateren tijd, die over *Japan* geschreven hebben, komt wel vooral in aanmerking:

Sydot (*Juan Bautista*), *Relacion del Viage que hizo el Abad Don J. B. Sydot desde Manila al imperio del Japon, embiado por mestro Santissimo Padre Clemente XI, Sacada por Fray Augustin de Madrid* (S. l. et a). Fol.

De schrijver van deze reis was door paus *Clemens XI* van *Manila* naar den keizer van *Japan* gezonden, en uit zijne papieren is dit werk uitgegeven door *Fray Augustin* van *Madrid*, commissaris der Philippijnsche eilanden. Het verhaal begint met 1704 en loopt tot 1717. *Meusel* noch *Pinelo* kennen het; het komt in de boekrij van lord *Grenville* voor.

Wat de Franschen aangaat, ook in de vorige eeuw en tot dezen tijd hebben zij zich met onderzoek op dit gebied bezig gehouden. Men raadplege o. a. hetgeen *Montesquieu*, in zijn *Esprit des Lois* over de Japanners zegt. Voorts heeft men:

Charlevoix (le Père de) de la compagnie de Jésus, *Histoire du Japon*, etc. Dit werk met platen en kaarten, heeft verscheiden drukken beleefd; de eerste is te *Parijs* in 1736, in 3 deelen, in 4°. uitgegeven; hetzelfde jaar in 6 deelen, in 8°; vermeerderd en verbeterd, ook te *Parijs* in 1754, in 6 deelen, in 12°, en nog eens in dat jaar in 9 deelen, in 12°. — De schrijver heeft *Kämpfer's* werken en andere gevolgd en in helderder licht gesteld door verschillende bijzonderheden; hij heeft zich inzonderheid toegelegd om de vervolgingen der Christenen in het breede na te gaan, waartoe hij de brieven der zendelingen vooral raadpleegt. In 1828 zag te *Leuven*, in 2 dl., in 8°, het werk van hem het licht, onder den titel van: *Histoire des établissemens, des progrès et de la décadence du Christianisme dans l'empire du Japon*.

Humboldt (*Alexandre de*). *Examen critique de l'histoire de la géographie du nouveau continent*, etc. *Paris* 1836, 5 vol. in 8°. Ik meende dit hier wel onder de voortbrengselen van Franschen oorsprong te mogen rangschikken.

Jancigny (*M. du Bois de*). *L'Univers pittoresque. Histoire et description de tous les peuples, de leurs religions, mœurs, coutumes, industrie etc.* Tome VIII, in 8°. *Asie, Japon, Indo-Chine, empire Birman (ou Ava) Siam, Annam (ou Cochinchine) Péminule Malaise*, etc. *Paris*, *Firmin Didot frères*, 1850. Eene op boeiende wijs en onpartijdig behandelde beschrijving.

Verscheiden stukken in Fransche tijdschriften, als o. a.: *Revue des Deux Mondes*, 1830, *Relation inédite du Japon*; — voorts in hetzelfde tijdschrift, 1851 en 52, de bijdragen van den Franschen kapitein *E. Jurien de la Gravière*, over de Chinesche wateren, zijn bezoek op de Lioechioe-eilanden enz. Ook de reeds aangehaalde *Bibliothèque des Voyages*, waar o. a. eene nog al opmerkelijke vraag voorkomt (V° Dl. pag. 239): „Of namelijk de zindelijkheid, welke den Japanner en Nederlander zoo bij uitstek eigen is, niet eenigermate heeft toegebragt om laatstgemelden het uitsluitend regt van handel in *Japan* te verzekeren.“

Men zie voorts het artikel *Japon*, in het aardrijkskundig werk van den begaafden *Maltebrun*, die o. a. spreekt van eene poging, door de Mongolen in het jaar 1281 gedaan, om, uit *China*, *Japan* te bemagtigen; welke poging echter mislukte. *Aniot* heeft daarvan, naar Chinesche bronnen, de geschiedenis bewaard in een handschrift, ter Fransche nationale boekery berustende.

Komt men thans tot Duitsche en Noordsche Staten, zoo heeft men ook daar eenen oogst van berigten en werken, waartusschen als van zelve zich nog eenige Engelsche en andere vertalingen voordoen:

In het April-nommer der *Revue Britannique* van 1852 komt een uitvoerig stuk voor over de betrekkingen van *Europa* met *Japan*, ontleend aan het Engelsche geschrift: *Papers for the people*. De schrijver die zich niet noemt, maar doet kennen als dengeen, die in 1847—48 in den *Morning Chronicle* de agitatie in *Engeland* ter zake van *Japan* begonnen heeft, welke zoo dapper door den *Times* en andere bladen ondersteund werd, toont zich in zijn onderrigt aan het volk vrij hatelijk tegen de Nederlanders, en laat niet na het verhaal van het beweerdte zoogenaamde beeldtrappen door onze landgenooten, op te halen; klaagt met even weinig grond als gematigdheid over onze monopolie-zucht, en dringt voor *Engeland* er op aan, dat het het spoor der Amerikanen volge, om, zoo als hij zich uitdrukt met een zacht geweld de langgeslotene deuren van *Japan* open te breken, om de beschaving aan dat barbaarsche volk te brengen, en tevens rijke handelsbronnen aldaar te openen. Ik verwijze nopens een en ander, om in geene herhalingen te vervallen, tot hetgeen ik deswege vroeger gezegd hebbe.

Wat de Noordsche staten betreft, er werd reeds voorlang (te *Wensbury* in 't jaar 1667, in 4°) een kort verhaal over *Japan* gedrukt, in het Zweedsch door *Oloff Erickson Willman*, met de reizen van *Nils Matson* in *Azië* en *Afrika*; de reis van gemelden *Willman* naar *Oost-Indië*, *China* en *Japan*, enz.

In *Moscou* kwam in het jaar 1723 in 8° eene geschiedenis van *Japan* uit, door *Iwan God Reichel*; doch volgens de *Biblioth. des Voyages* is dat werk maar eene navolging van *Kämpfer* en anderen.

In den loop der eeuw vindt men een veel beter en ook meer geschat werk van:

C. P. Thunberg, *Resa uti Europa, Afrika, Asia, förratad ären*, 1770—1779. *Upsala*, 1786. Deze Zweed bezocht in 1776 *Japan* en hield in 1784 eene voorlezing over dat land in de Kon. Akademie te *Stokholm*. (Tal om *Japanska nationen*, *Stokholm*, 1784, 8°.)

Van zijne reis eerst eene Engelsche vertaling: *Travels in Europa etc.* *London*, 1794, 4 vol., 8°.

Daarna eene Fransche: *Voyages au Japon*, etc., traduits, rédigés et augmentés de notes, etc., par *L. Langles* etc., *Paris*, an IV (1796) 2 vol. in 4°; vervolgens in 4 deelen in 8°.

Orientalisch-Ostindianischer Kunst- und Lust-Gärtner von *George Meister*. *Dresde* 1692, *Leipzig* 1713; *ibid.* 1730, in 4°.

Geschichte der wichtigsten geographischen Entdeckungen bis zur Ankunft der Portugiesen in Japan, 1542, von *M. C. Sprengel*. *Halle*, 1792, in 8°.

Von den Laysische-inseln, in het geographische werk van *Fabri*, IV deel. *G. H. van Langsdorff*, *Reis rondom de wereld* in de jaren 1803—1807, D. II.

A. J. von Krusenstern, *Reize om de wereld*, gedaan in de jaren 1803, 1804, 1805 en 1806, D. I.

A. J. de Krusenstern, *Voyage autour du monde*, etc., Traduction revue par *J. B. B. Eyriès*, *Paris*, 1821, 2 vol. in 8°.

M. Golownin (*Voyage de*), contenant le récit de sa captivité chez les Japonnais, pendant les années 1811, 1812 et 1813, etc.; traduit sur la version allemande, par *J. B. B. Eyriès*, *Paris*, 1818, 2 vol. in 8°.

Nederduitse vertaling:

W. Golownin, *Mijne Lotgevallen in mijne gevangenschap bij de Japanners*, gedurende de jaren 1812 en 1813; — in het Engelsch onder den titel van: *Narrative of a three years captivity in Japan*.

Van denzelfden schrijver heeft men een ander werk over *Japan*, onder dezen titel:

Recollections of Japan comprising a particular account of the religion, language, government, laws and manners of the people, with observations on the geography, climate, population and production of the country by captain Golownin, R. H. author of a *Narrative of a three years captivity in Japan*, to which are prefixed chronological details of the use, decline and renewal of British commercial intercourse with that country. *London* 1819, thans is hiervan een tweede druk te *Londen* onder den titel van *Japan and the Japanese*, in 2 deelen, aangekondigd o. a. in den *Globe* van 31 Mei 1852. Men oordeele of het na al het vorenstaande juist is, wat dit blad zegt: Sedert het groote werk van den Jezuit *Charlevoix* was er niets over *Japan* verschenen zoo omvattend in bijzonderheden en rijk aan verscheidenheid als dit van den Russischen zeevaarder. De slotsom (voegt het blad er bij) is de bevestiging van de naauwe overeenkomst van deze eilandgroep met hun aanverwant land, *China*. Er zijn geene sporen van dezelfde hooge oudheid in den tak als in den stam zelve; doch er schijnt in het jongere rijk een meer vooruitgaande, een ondernemender geest, een hoogere trap van kennis en trekken van een meer belovend karakter te bestaan dan op het vaste land, om zich eindelijk met de Europeesche beschaving meer in te laten. De voorbeelden van scherp doorzicht bij de beampten, en de mate van kennis, die zij van vreemde landen en derzelver staatkundige belangen hebben, toont hunne meerderheid boven de mandarijnen van het hoofdland. De volkenomgite schijnt welgezind en handelbaar, en geenszins geneigd om de vreemdelingen buiten te sluiten, ware het niet dat de regeringsbepalingen dit voorschreven, en men in *Japan* een diepen eerbied voor het gezag had. De staat der letterkunde is verre van versmading te verdienen, en de Japaners zijn er steeds op uit om elk Europeesch boek, dat hun in handen valt, te

vertalen; hunne beschouwingen over godsdienst zijn onderling verschillend en daarom voor verbetering vatbaar. De Engelsche uitgever heeft eene inleiding voor dit werk gesteld, waarin hij de geschiedkundige bijzonderheden over Japan bijeenbrengt, vooral geput uit sir *Stafford Raffles* werk over *Jawa* en de bouwstoffen die in de archieven der O. I. Compagnie worden gevonden. De bijzonderheden over den handel (zegt de *Globe*) zijn van zeer veel belang, vooral op een oogenblik, waarop de Amerikaansche ondernemingsgeest op het punt is eene krachtige poging aan te wenden om dit lang afgesloten gedeelte van den Oosterschen archipel door te breken.

Voorts heeft men A. Ljungstedt, *Historical sketch of the Portuguese settlements in China and of the Roman Catholic Church and Mission in China*, en andere meer.

Ten besluite eenige werken over de natuurk. historie over Japan, waaronder een gewigtig dat thans in *Nederland* voltooid is.

Merken we eerst op wat *Scheuchzer*, de bearbeider van *Kämpfer's* aantekeningen, schrijft:

De natuurlyke historie van Japan en de staat der geneeskunde in dat ryk, zyn nooit uit de grond door eenig schryver verhandelt. Behalven het geene Doctor *Kämpfer* heeft gedaan, en 't welk ik reeds aangerocht heb in myn verhaal van zyn leven, en in sommige deelen van deze inleiding, zyn de volgende verhandelingen van *Cleyer* en ten *Rhyne*, de eenigste van dien aardt die tot myne kennis gekomen zyn.

*Specimen Medicinæ Sinicæ, sive Opuscula Medica ad mentem sinensium; continens I. de Pulsibus libros quatuor, e Sinico translato. II. Tractatus de Pulsibus ab erudito Europæo collectos. III. Fragmentum operis Medici ibidem ab erudito Europæo conscripti. IV. Excerpta e literis eruditi Europæi in China. V. Schemata ad meliorem præcedentium intelligentiam. VI. De Indicis morborum ex Linguae coloribus et affectionibus. Cum figuris æneis et ligneis. Edidit Andreas Cleyer, Hassio-Casselanus V. M. Licentiatus, Soc. Ind. in Nova Batavia Archiater, Pharmacop. Director et Chirurg. Ephorus. Francofurti, 1682, in quarto. Dit deftig werk, hoewel het eigentlyk de geneeskunde der Chineesen raakte, verdient het echter mede toegepast te worden op Japan, nadien de staat der medicynen zeer na dezelve is in dit land als in China. De figuren komen ook zeer grootelyks overeen met die van een ontleedkundige verhandeling der Japanners, nu in handen van den ridder *Hans Sloane*.*

Excerpta ex Observationibus Japonicis Physicis etc. *Wilhelmi ten Rhyne*, de *Frutice Thee*. Dit keurig werkje van de thee is gedrukt in de *Centuria prima Exoticarum, aliarumque minus cognitarum Plantarum Jacobi Breynti*. Gedani 1678, in folio. Dezelve schryver heeft ons ook medegedeelt op de tweede bladzyde van zyn *Centuria*, een verhaal van den kampherboom in Japan groeyende, voornamentlyk uit de aanmerkingen van gemelde ten *Rhyne*, die een tak van denzelven aan hem gezonden had. Op den tytel van de bovenvermelde *Excerpta*, werd ten *Rhyne* verkeerdelyk genoemd, *Med. Doctor*,

Botanicus en *Chemicus* van den keyzer van Japan, daar hij niets anders geweest is als *Kämpfer*, geneesheer van de Nederlandsche factory en gezantschap.

Wilhelmi ten Rhyne, M. D. Dissertatio de Arthritide: Mantissa Schematica de Acupunctura et orationes tres, I. de Chemicæ, ac Botanicae antiquitate et dignitate. II. De Physiognomia. III. De monstris singula Auctoris ipsius notis illustrata; Londini, 1683. Deze redevoering over de jicht was voornamentlyk geschreven ten opzichte van hare genezing door de *Moza*, welke zeer grootelyks is aanpresen geworden door *Harman Bashof*, een predikant op *Batavia*. By de *Mantissa Schematica* zyn bygevoegt drie schetsen, toonende welke gedeelten van het menschelyk ligchaam behoorden gebrant te worden met de *Moza*, volgens de Chineezen en Japonnezen, benevens een afbeeldsel van de naald, van welke de Japonnezen zich bedienen in de *Acupunctura*.

Over dat heelmiddel van de naaldensteek vindt men in het XIVe Deel der werken van het Batav. Genootschap *Iets*, getrokken uit eenen brief van een Japansch-keizerlyken naaldensteker *Isi Saka Sotels*, en medegedeeld door Dr. *von Siebold*; — over hetzelfde onderwerp is in latere jaren in *Nederland* en elders veel geschreven. Doch het is niet daarbij dat wij stil willen staan.

Had *Thunberg* een werk, onder den titel van *Icones (10) plantarum Japonicarum*, in 1794 (in fol.) te *Upsal* uitgegeven, er bleef nog eindeloos veel op het gebied van de natuurkundige wetenschappen voor Japan te doen over. Wij vinden van *von Siebold* op dit gebied: *Synopsis plantarum oeconom. universi regni Japonici*, cum 2 tabb. (Bat. 1830) 8°. Uit de verhandeling *Bat. Gen.*

Flora Japonica. Sect. I. *Plantæ ornatæ vel usui inservientes*, digessit J. G. *Succarini*. Lugd. Bat. 1838 seqq., folio, met platen.

Zijne kruidkundige naamlijst van oud en nieuw ingevoerde Japansche en Chineesche planten, komt voor in het *Jaarboek van de Koninkl. Nederl. Maatschappij tot aanmoediging van den tuinbouw*.

Dan heeft men nog van hem:

Beantwoording van eenige vragen over de Japansche vroedkunde, door zijnen leerling *Mimazunzo*, geneesheer te *Nagasaki*.

Vermelden wij ten slotte de *Fauna Japonica*, welke in 1850 is voltooid. Dit belangrijke werk is in 1833 begonnen door den heer *von Siebold*. Het is begeleid van folio platen, meestal gekleurd, in vijf hoofdafdeelingen gesplitst, als: 1. de zoogdieren, 30 platen; 2. de vogelen, 120 platen; 3. het kruipend gedierte, 30 platen; 4. de visschen, 160 platen; 5. de schelpdieren, 70 platen. Laatstgemeld gedeelte is door den heer *de Haan* bewerkt; de heeren *Temminck* en *Schlegel* hebben zich met de beschrijving van de zoogdieren belast (1), terwijl men de andere gedeelten aan de pen van

(1) Zie van den heer *Temminck* o. a., *Eene voorlezing over de kennis en de verbreiding der zoogdieren van Japan*, V^e deel van het *Tijdschrift voor Nat. Geschied.* en *Physiologie*, blz. 273 en volgg. En o. a., *Over eenige geslachten van zoogdieren, een deel der Fauna van Japan uitmakende; in het Instituut*, 1841, n°. 5.

den heer *Schlegel* alleen verschuldigd is. «Dit werk, zegt de *Astrea*, 1851, is een der schoonste en volledigste, dat van dezen aard nog verschenen is, en het wekt daarom te meer de belangstelling, daar de voortbrongselen van *Japan* bij de natuurkundigen volstrektelijk onbekend waren, vóór dat de heeren *von Siebold* en *Burger* dat merkwaardig land, uit een zoölogisch en natuurhistorisch oogpunt in 't algemeen, hadden opgenomen.»

Ik geloofde dan ook niet waardiger dan met dit voortreffelijk wetenschappelijk werk te kunnen besluiten: eenige stukken van minderen omvang in onderscheidene vaderlandsche tijdschriften, laat ik ter zijde, bij al het meer gewigtige waarvan wij hierboven gesproken, en waarop de heeren *von Siebold* en *Hoffman* als de baan heropend hebben.

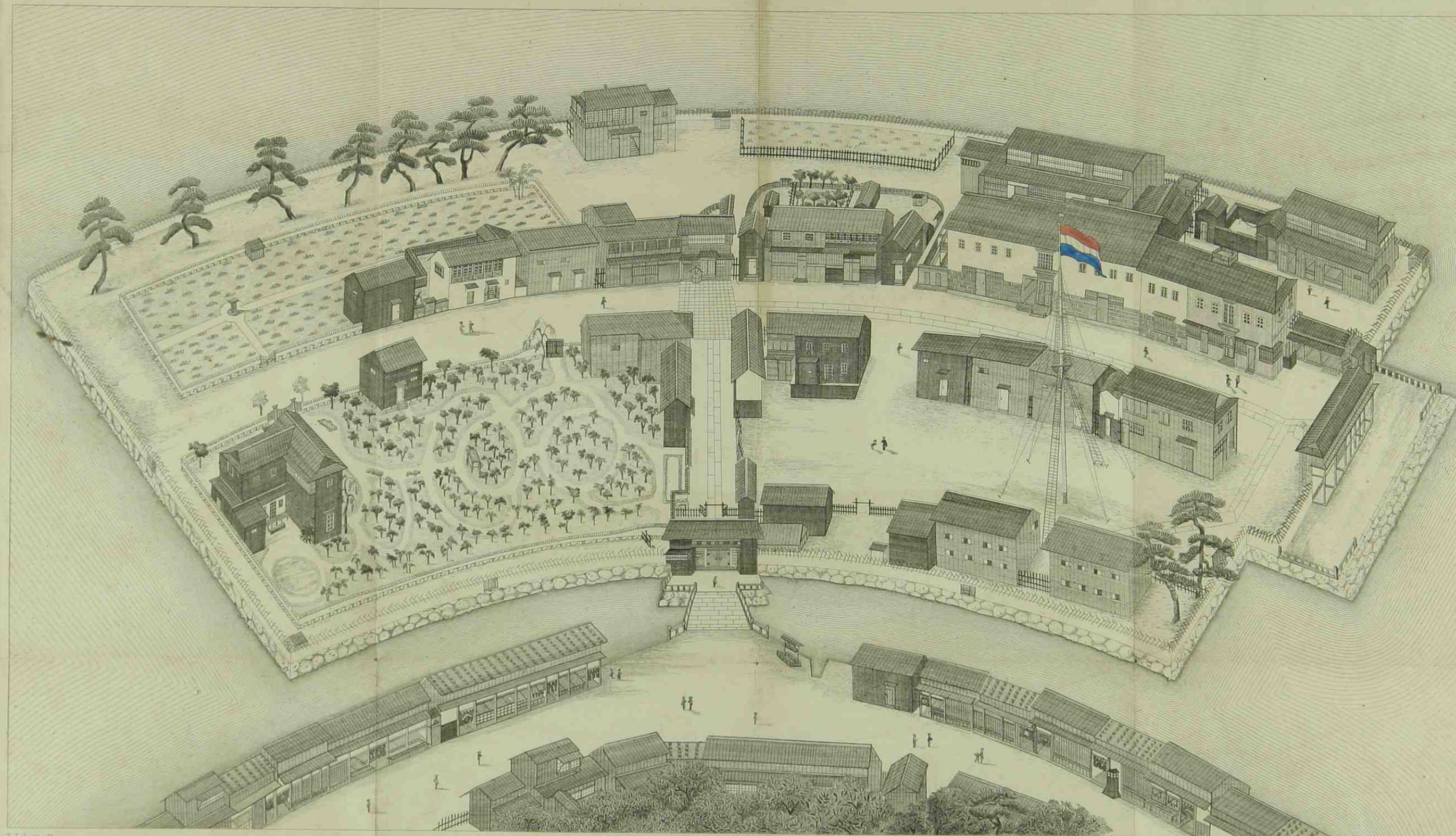
Als men dit nog maar vlugtig verzameld overzicht van hetgeen er vroeger en later over *Japan* geschreven is, nagaat, dan zal men het ongegronde moeten erkennen van het verwijt, alsof de Nederlanders daarvoor niets gedaan hebben, en zal de klagte, dat men in 't algemeen onkundig is over dat eiland-gebied, althans niet aan schaarschte van hulpmiddelen kunnen geweten worden.

— 1804 —

~~Goodfast~~
Chapter VII

All our former researches were made ~~under~~^{with} the assumption of the facts, which we are now going to analyse, only because of and by means of population products. ~~exist~~ Population only carries on this extensive exchange of mutual services. In a word, population is the living ~~support~~^{stuff} of national economy. ~~And~~^{Since} a long time hence the national economist had ~~found~~^{known} and revealed that she is the force and the wealth of nations. It is exactly to the treatment of this subject that we are now proceeding. On which conditions this increase of number may be called a benefit, and according to which law the number ~~grows~~^{grows}? What can ~~do~~^{do} what ought she to do in order to ~~profit~~^{get} in the best ~~advantage~~^{profit} from this law, supposed the observer makes it known, and what is to be done to evade the fatal consequences which may arise from this rule? These are important questions and let me add the most tremendous problems which man kind can think about on this earth. ~~Only~~^{Only} the problems concerning the immortality of the soul are of more ^{calculated} importance greater value; and ~~if it should be of~~^{it should be of} the right place here it ~~would be not difficult~~^{would be not difficult} to prove, and it ~~will~~^{will} besides will ~~be evident~~^{appear clearly}

from the following considerations
that the intellectual and moral
destination of the majority of mankind
is to be taken in consideration ~~in the~~ the
material ^{in the same degree} ~~well being~~ ^{enlargement} well being

J. Lobatto f.

lith. E. Spamer, a. Hage

Decima.

長崎大学附属図書館経済学部分館 武藤文庫所蔵

